

Förtroende som feedback – hur policyförändringar och kunskap påverkar förtroendet för socialförsäkringarna

Ansvarig forskare/författare: Maria Oskarsson, Anna Bendz
Göteborgs universitet

Utgivare: Försäkringskassan
Avdelningen för Ledningsstöd och analys

Projektägare: Matilde Millares

Försäkringskassans
kontaktperson: Malin Junestav
010-116 94 16
malin.junestav@forsakringskassan.se

Webbplats: www.forsakringskassan.se

Försäkringskassan har finansierat genomförandet av denna forskningsrapport.
Författarna är ensamma ansvariga för rapportens innehåll.

Innehåll

Förord	4
Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Syfte	7
Forskningsläge och teoretiska utgångspunkter.....	8
Del 1: Bedömningar och attityder till sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och pension	11
Sammanfattande resultat	11
Litar svenska folket på socialförsäkringarna?	11
Tre svenska socialförsäkringar.....	12
Tidigare forskning om förtroende för socialförsäkringarna.....	13
Är svenska folket nöjda med socialförsäkringarna?.....	14
Vad förklarar missnöjet med socialförsäkringarna?	22
Den sammantagna bilden	29
Del 2: Betydelse av information.....	34
Sammanfattande resultat	34
Har faktainformation någon betydelse för utvärderingen av politiken?	34
Resultat	38
Diskussion	42
Slutsatser	43
Referenser	45

Förord

Denna forskningsrapport sammanfattar resultaten från ett projekt finansierat av Försäkringskassan, där syftet var att bidra till kunskapen om vad som kan förklara bedömningen av socialförsäkringarna.

Forskningsprojektet bedrevs mellan 2020 och 2022 av Maria Oskarson (professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet och Anna Bendz (docent i statsvetenskap vid Göteborgs universitet).

Forskarna ansvarar för studiens design, genomförande, analyser och slutsatser.

Stockholm, december 2023

Matilde Millares
Utrednings- och forskningsstrateg
Försäkringskassan, Avdelningen för Ledningsstöd och analys

Sammanfattning

Forskningsprojektet *Förtroende som feedback – hur policyförändringar och kunskap påverkar förtroendet för socialförsäkringarna* vill bidra till kunskapen om vad som kan förklara svenska folkets bedömningar av socialförsäkringarna.

Tidigare forskning har pekat på i huvudsak två typer av förklaringar till människors bedömningar av socialförsäkringarna – erfarenhet av och kontakt med dem respektive ideologiska uppfattningar. Däremot är det oklart hur faktiska policyförändringar och medborgarnas faktiska kännedom om hur socialförsäkringarna fungerar påverkar förtroendet. Projektet *Förtroende som feedback* avser bidra till en fördjupad förståelse av vad som förklarar bedömningarna. Utifrån de nationella SOM-undersökningarna har vi undersökt hur bedömningarna förändrats över tid, liksom vad som påverkar svenskarnas bedömningar och förtroende för socialförsäkringarna. I en andra delstudie testas vilken roll kunskap och information om sjukförsäkringen spelar för bedömningarna utifrån ett specialdesignat, webb-baserat experiment.

Resultaten visar att socialförsäkringarna har ett stort stöd, men att bedömningarna av dem ofta är mindre positiva. Detta hänger samman med bedömningar av tillförlitligheten – att man ska kunna förvänta sig att få det stöd man upplever sig ha rätt till i den situation man behöver det. Här uppfattas socialförsäkringarna i flera avseende inte leva upp till förväntningarna.

Samtidigt har socialförsäkringarna under senare år dels reformerats och kanske blivit svårare att överblicka, dels diskuterats flitigt i den politiska debatten, vilket kan leda till att bedömningarna följer den partipolitiska debatten snarare än baseras på faktiska förhållanden. Våra resultat pekar på att detta är av betydelse för bedömningarna. Respondenternas ideologiska position liksom de egna erfarenheterna spelar roll för bedömningarna, men faktabaserad information har faktiskt möjlighet att påverka bedömningarna.

Vår slutsats är därför att tydlig information är av stor betydelse för om medborgarnas bedömningar och åsikter om socialförsäkringarna ska baseras på sakförhållanden snarare än följa påståenden som framförs i en ofta polariserad och förenklad politisk debatt.

Inledning

Forskningsprojektet *Förtroende som feedback – hur policyförändringar och kunskap påverkar förtroendet för socialförsäkringarna* vill bidra till kunskapen om vad som kan förklara svenska folkets bedömningar av socialförsäkringarna.¹ Flera studier under senare år har visat på såväl ett tydligt missnöje som bristande förtroende för socialförsäkringarna (Oskarson 2013; Oskarson 2015; Palmer et al. 2015; Svallfors 2010). Detta missnöje påverkar också förtroendet för den myndighet som har ansvar att administrera dem, det vill säga Försäkringskassan (Gabel and Palmer 1995; Norén och Rohdén 2015). I förlängningen kan ett utbrett missnöje och låg tillit till socialförsäkringarna riskera att ifrågasätta själva socialförsäkringssystemets legitimitet (Rothstein 1994).

Tidigare forskning har pekat på i huvudsak två typer av förklaringar till människors bedömningar av socialförsäkringarna – erfarenhet av och kontakt med dem (Palmer et al. 2015) respektive ideologiska uppfattningar (Oskarson 2013; Oskarson 2015; Svallfors 2010, 2011). Däremot är det oklart hur faktiska policyförändringar och medborgarnas faktiska kännedom om hur socialförsäkringarna fungerar påverkar förtroendet. Socialförsäkringarna har varit föremål för en rad reformer under senare år och dessutom ofta också för en intensiv medierapportering, vilket sannolikt påverkar bedömningarna och förtroendet. Det kan finnas missförstånd och okunskap kring hur socialförsäkringarna fungerar, varför det är centralt att också beakta vilken betydelse faktisk kunskap om socialförsäkringarna har för bedömningarna och förtroendet. Forskningsprojektet *Förtroende som feedback* har undersökt människors bedömningar och förtroende för socialförsäkringarna och testat vilken rollkunskap och information om desamma spelar för bedömningarna.

Att man som boende i Sverige har rätt till ett grundläggande ekonomiskt skydd om man av ett eller annat skäl inte har någon förvärvsinkomst beskrivs ofta som något av en ryggrad i den svenska välfärdsmodellen (Esping-Andersen 1990; Jæger 2006; Johnson 2010). Socialförsäkringarna är den samlade benämningen för dessa olika trygghetssystem, bekostade av staten via skatter och olika typer av arbetsgivaravgifter och administrerade av i första hand Försäkringskassan. Socialförsäkringarnas utformning, tillämpning och ersättningsnivå avgörs med andra ord ytterst av politiska beslut. Medborgarnas bedömningar av socialförsäkringarna utgör därmed en signal till beslutfattarna som ger dem viktig information om stödet för politiken och som kan peka ut den önskade riktningen för framtida politik. Till följd av förändrade förhållanden i Sverige och vår omvärld har en rad

¹ Denna rapport utgör slutrapportering av forskningsprojektet: "Förtroende som feedback – hur policyförändringar och kunskap påverkar förtroendet för socialförsäkringarna" projekt nr:/diariernr: 012980-2019. Projektledare professor Maria Oskarson och medverkande forskare docent Anna Bendz.

olika förändringar genomförts avseende socialförsäkringarnas utformning och omfattning, såsom exempelvis arbetsgivarens ansvar, förändringar i kompensationsnivå och varaktighet (Norén 2015).

Syfte

I detta projekt bygger vi vidare på forskningen om policy feedback och bedömningar av välfärdspolicies som feedback från medborgarna till beslutsfattarna (Kumlin and Stadelmann-Steffen 2014a; Pierson 1993), och utvecklar den vidare genom att analysera hur kunskap om välfärdspolitikens utfall och utformning spelar in i medborgarnas omdöme av densamma. Vi fokuserar här på socialförsäkringarna som en central del av det svenska välfärdssystemet, och som något som de flesta kommer i kontakt med.

Projektets första delsyfte är att undersöka hur bedömningarna förändrats över tid, liksom vad som påverkar människors bedömningar och förtroende för socialförsäkringarna. Inom detta delsyfte följer vi upp tidigare mätningar inom ramen för Välfärdsundersökningarna (Svallfors 2010) respektive SOM-undersökningarna (Oskarson 2015) och analyserar attityder till och bedömningar av socialförsäkringarna. Däremot innebar de reformer och ökade fokus som riktades mot socialförsäkringarna i samband med hanteringen av Coronapandemin som bröt ut våren 2020, att vi inte kunde relatera förändringar i bedömningarna till faktiska policyförändringar.

För att fördjupa analysen av hur faktisk policy påverkar medborgarnas bedömningar av socialförsäkringarna är vårt andra delsyfte att undersöka på vilket sätt medborgarnas kunskap om socialförsäkringarna spelar in i opinionsbildningen och bedömningarna. Vi har undersökt detta genom att formulera experiment där experimentgruppen ges information om sjukförsäkringarnas utveckling och utformning. På så sätt kan vi veta att denna grupp har kunskap och analysen visar om bedömningar av socialförsäkringarna skiljer sig systematiskt åt mellan experimentgruppen (som fått information) och kontrollgruppen, som inte får informationen.

Teoretiskt knyter projektet samman teorier om policy feedback, välfärdsattityder och politisk kunskap. Hur mycket kunskap medborgarna har om politik och policy är en viktig mekanism som länkar samman policy med opinion i den demokratiska processen (se t ex Mettler and Soss 2004). Teorier som behandlar den dynamiska processen mellan policy och allmän opinion gör ofta antaganden om att medborgarna har tillräckligt med kunskap för att göra informerade ställningstaganden, samtidigt som forskning visar så inte alltid är fallet (se t ex Oscarsson och Rapeli 2018). Genom projektet bidrar vi till forskningen om kunskapen som mekanism mellan policy och medborgarnas preferenser.

Projektet bygger på frågeundersökningar, dels SOM-institutets enkät till ett representativt urval av svenska folket, dels data från medborgarpanelen där vi genomfört survey-experiment (se www.som.gu.se för mer information om undersökningarna).

Forskningsläge och teoretiska utgångspunkter

I en generös och universell välfärdsstat som Sverige är förtroendet och acceptansen för välfärdspolitikens olika program en förutsättning för såväl människors trygghet i olika livsfaser som för acceptansen att finansiera välfärdspolitikerna med offentliga medel (Rothstein 1994; Svallfors 2012). Välfärdspolitik, varav socialförsäkringarna utgör en väsentlig del, utgör en mycket stor del av de offentliga utgifterna och är central i den politiska debatten. Att närmare fokusera på vad som påverkar människors bedömningar av och tillit till socialförsäkringarna är därför ett angeläget forskningsområde. För att vi medborgare ska vilja vara med och finansiera sådant som arbetslöshetsförsäkring, sjukförsäkring och föräldraförsäkring är det viktigt att de uppfattas som legitima - att de uppfattas vara rättvist utformade, effektiva och inte missbrukas. För många blir socialförsäkringarna ett viktigt skyddsnät under delar av livet, och mötet med socialförsäkringarna och myndigheter som ansvarar för dem kan vara något som formar förtroendet för såväl socialförsäkringarna i sig som för staten.

'Policy responsiveness' som en del av den demokratiska processen

Socialförsäkringarnas utformning, tillämpning och nivå avgörs ytterst av politiska beslut. Med andra ord är förtroende och nöjdhet med socialförsäkringarna en signal till beslutfattarna som ger dem viktig information om stödet för, eller missnöjet med, den förda politiken, vilket i sin tur kan peka ut den önskade riktningen för framtida politik. Forskningen om policy feedback fokuserar just på länken mellan policy och opinion, som en del av den demokratiska processen. Processen är dynamisk och bygger på att beslutfattarna fattar beslut som är i linje med vad medborgarna önskar - att de är lyhörda, och att medborgarna sedan ger feedback i termer av mer positiva bedömningar av politikens utfall som en signal tillbaka till beslutfattarna (Bingham Powell 2004; Campbell 2012; Kumlin and Stadelmann-Steffen 2014a; Kumlin and Stadelmann-Steffen 2014b; Mettler and Soss 2004; Stimson et al. 1995). För att den demokratiska processen ska fungera är det alltså viktigt att medborgarna ger respons på såväl existerande policier som på förändringar av dem. En rad studier har visat på att medborgarna faktiskt reagerar på reformer av olika slag (Bendz 2015; Rönnerstrand och Oskarson 2018). I frågan om förtroendet för socialförsäkringarna har tidigare studier pekat på det intensiva reformarbete som skedde 2008 och framåt som en möjlig faktor bakom det minskade förtroendet (Oskarson 2015; Sandstig 2015).

Bedömningar av socialförsäkringarna

Det finns en hel del tidigare forskning om attityder till och förtroende för socialförsäkringar, såväl i Sverige som komparativt (Bonoli 2000; Kumlin 2007; Oskarson 2013; Oskarson 2015; Svallfors 1996, 2010, 2011). I sociologen Stefan Svallfors rapport för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen redogörs för hur svenska folket bedömer socialförsäkringarna längs fyra dimensioner: Finansieringsform, alltså fördelningen mellan privat ansvar och statens ansvar, Omfattning, om

ersättningsnivåerna bör vara högre eller lägre, samt förväntningar på systemen och om de underutnyttjas eller överutnyttjas (Svallfors 2010). Svallfors analys baseras på *Välfärdstatsundersökningarna* som genomförts vid flera tillfällen mellan 1986 och 2010. Svallfors konstaterar att förtroendet framförallt för sjukförsäkringen försvagats mellan 2002 och 2010, men att däremot stödet för kollektiv finansiering ökar, liksom viljan att betala skatt för angivna välfärdsändamål. Dessutom finner han att misstanken om missbruk av socialförsäkringssystemen minskat betydligt mellan åren 2002 och 2010.

I en artikel från 2011 baserad på i princip samma material konstaterar Svallfors också att attityderna till socialförsäkringarna endast i begränsad utsträckning är partiskiljande, då sympatisörer med olika partier har ganska likartade bedömningar och preferenser avseende de tre dimensionerna (Svallfors 2011). I Socialförsäkringsrapport 2015:12 analyseras tillit till trygghetssystemen med en rad frågor om bedömningar av om ersättningar i olika livssituationer är tillräckliga för den egna försörjningen (Palmer et al. 2015). Baserat på SOM-undersökningarna har en mer allmän fråga om nöjdhet med olika socialförsäkringar ställts vid flera tillfällen mellan 2004 och 2014, och resultaten pekar på ett ökat missnöje och en ökad polarisering i bedömningarna mellan olika sociala grupper liksom en ökad politisering (Oskarson 2015). Det är emellertid inte möjligt utifrån SOM-undersökningarna att fastställa med vad man är missnöjd, då missnöjet kan handla om såväl ersättningsnivåer som utformning och missbruk, i linje med Svallfors analys. Det är vidare noterbart att andelen som svarar ”ingen uppfattning” är förhållandevis hög för frågorna hur nöjd man är med de olika socialförsäkringarna, vilket tyder på en dålig kännedom om desamma.

Förklaringar till bedömningar och attityder

Inom forskningen om medborgarnas responsivitet på policy urskiljs i allmänhet två centrala mekanismer - närhet (proximity) och synlighet (visibility) (Soss 2007). Om en policy som direkt påverkar respondenten eller som man har personlig erfarenhet av den, förväntas en policyförändring få större genomslag i bedömningen. På motsvarande vis antas policies eller policyförändringar som diskuteras i media eller i politiska debatter få mer genomslag i bedömningarna, genom att de är mer kända. Tidigare forskning har visat ett blandat stöd för dessa mekanismer. När det gäller välfärdsattityder har också politisk ideologi och partianhängarskap visat sig ha betydelse såväl för attityder och bedömningar i sig, som för responsivitet till den faktiskt förda politiken (Bendz 2015; Oskarson 2015).

Vi presenterar delstudie 1 i form av ett publicerat kapitel i SOM-institutets forskarantologi, där delstudiens forskningsfrågor undersöks.² Presentationen av delstudie 2 är en sammanfattning av en artikel som är publicerad i en

² Anna Bendz & Oskarson, Maria (2021) Litar svenska folket på socialförsäkringarna?² i Andersson, Ulrika, Anders Carlander, Marie Grusell och Patrik Öhberg (red.) Ingen anledning till oro (?) SOM-antologi nr. 78. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

internationell vetenskaplig tidskrift och som bygger på resultat från survey-experiment (Bendz, Anna & Maria Oskarson (2023)).³

³ Bendz, Anna & Maria Oskarson (2023): "Convince with facts - Information effects on attitudes to the Sick leave insurance in Sweden". Accepted for publication in Scandinavian Political Studies, September 2023.

Del 1: Bedömningar och attityder till sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och pension

Sammanfattande resultat

Vår analys av attityder och bedömningar rörande tre av våra största offentliga socialförsäkringssystem – sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionen – visar på ett förhållandevis utbrett missnöje. Även om andelen missnöjda minskat något det senaste året, sannolikt till viss del som följd av reformer de senaste åren liksom åtgärder för att möta corona-pandemin, förefaller inte socialförsäkringarna uppfattas vara det tillförlitliga skyddsnet som de är tänkta att vara. Åtminstone inte för alla. Ekonomiskt svagare grupper är mindre nöjda än de med en mer stabil ekonomisk och social position, vilket innebär att de som behöver skyddsneten mest förefaller lita på dem i minst utsträckning.

Den faktor som slår igenom allra mest som förklaring till detta missnöje är uppfattningen att socialförsäkringarna inte klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för dem som är berörda. Trots ett utbrett stöd för den typ av i huvudsak skattefinansierade socialförsäkringar som vi har idag, förefaller inte de kanske högt ställda förväntningarna om att man borde ha rätt att behålla sin invanda levnadsstandard vid sjukdom, arbetslöshet eller pension infrias fullt ut. Vi ser redan idag en rad olika avtals- och kompletteringsförsäkringar som kan säkerställa levnadsstandarden vid sjukdom, arbetslöshet eller hög ålder för dem som redan har en trygg ekonomi och arbetsmarknadssituation. Men för dem som inte har sådana tillägg, förefaller hålen i skyddsneten allt större. Framtiden lär visa om politiska beslut solidariskt kommer att åtgärda dessa hål, eller om det kommer att bli allt mer av en ensak för den enskilde att ordna sitt eget skyddsnet.

Litar svenska folket på socialförsäkringarna?

I en generös och universell välfärdsstat som Sverige är förtroendet och acceptansen för välfärdspolitikens olika program en förutsättning för såväl människors trygghet i olika livsfaser som för acceptansen att finansiera välfärdspolitikerna med offentliga medel (Rothstein 1994; Svallfors 2012). En central fråga är därmed om medborgarna litar på att socialförsäkringarna faktiskt uppnår sina mål (Svallfors 2010, 2011). Det finns en hel del tidigare forskning om attityder till och förtroende för socialförsäkringar, såväl i Sverige som i ett jämförande perspektiv (Bonoli, 2000; Kumlin, 2007; Oskarson, 2013; Oskarson, 2015; Svallfors, 1996).

I det här kapitlet är vårt syfte att bygga på denna forskning och analysera hur svenska folket förhåller sig till tre socialförsäkringar: Sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionssystemet. Den första delstudien i forskningsprojektet undersöker hur bedömningarna förändrats över tid, liksom vad som påverkar människors bedömningar och förtroende för socialförsäkringarna. Inom detta delsyfte följer vi upp tidigare mätningar inom ramen för Valfärdsundersökningarna (Svallfors 2010) respektive SOM-undersökningarna (Oskarson 2015) och analyserar attityder till och bedömningar av socialförsäkringarna. Med utgångspunkt från den nationella SOM-undersökningen 2020 ställer vi två frågor: Litar svenska folket på socialförsäkringarna, och hur kan vi förstå vad som ligger bakom om svenskarna är nöjda eller inte? ⁴

Tre svenska socialförsäkringar

Ett kännetecken för den svenska välfärdsmodellen är att man har rätt till ett grundläggande ekonomiskt skydd om man av ett eller annat skäl inte har någon förvärvsinkomst (Esping-Andersen, 1990; Jæger, 2006; Johnson, 2010; Nygård 2020). De här systemen benämns som socialförsäkringar och de finansieras via skatter och olika typer av arbetsgivaravgifter eller ”uppskjuten lön”. Socialförsäkringarna ersätter en viss del av inkomsten vid sjukdom, arbetslöshet eller när man är pensionerad från arbetslivet. Under lång tid var målsättningen att de skulle täcka omkring 80% av inkomsten. Under de senaste decennierna har ersättningsnivåerna i socialförsäkringarna sjunkit, liksom i vissa fall kvalifikationskraven skärpts. Det skedde bland annat i efterdyningarna av den ekonomiska krisen på 1990-talet men också inom ramen för ”Arbetslinjen” som introducerades av den borgerliga alliansregeringen efter valet 2006. Sammantaget har detta inneburit att ersättningsgraden i socialförsäkringarna minskat.

En person som arbetar i Sverige är försäkrad och berättigad till arbetsbaserade ersättningar inom den del av den allmänna socialförsäkringen som utgör skydd vid tillfälligt inkomstbortfall såsom sjukpenning, tillfällig föräldrapenning för vård av barn samt föräldrapenning. För att kunna få ersättning för förlorad arbetsinkomst fastställs en *sjukpenninggrundande inkomst* (SGI) av Försäkringskassan. Arbetsinkomsten som ligger till grund för den försäkrade inkomsten begränsas av ett inkomsttak som justeras med prisnivån i samhället. Dock har denna justering inte varit tillräcklig varför den del av arbetsinkomsten som är försäkrad i den allmänna sjukpenningförsäkringen minskat i takt med stigande reallöner. Knappt hälften av männen och två tredjedelar av kvinnorna har hela inkomsten sjukpenningförsäkrad. Höjningen av taket från 7,5 till 8 prisbasbelopp under 2018 har dämpat utvecklingen något (Försäkringskassan, 2020).

⁴ Den nationella SOM-undersökningen 2020 är en rikstäckande surveyundersökning med representativt urval av personer bosatta i Sverige. De frågor som ställdes för det aktuella projektet besvarades av 1788 personer.

För att få a-kassa baserad på sin inkomst när man blir arbetslös måste man vara medlem i en a-kassa – 2019 var det cirka 70 procent av arbetskraften som var det. Den som är arbetslös kan som mest få 80 procent av sin lön i ersättning. Under 2019 kunde man som mest få 910 kronor per arbetsdag de första hundra dagarna och därefter 760 kronor. Den som hade tjänat mer än 25 000 kronor i månaden slog i taket, vilket 70 procent av de som blivit arbetslösa från ett heltidsjobb gjorde 2019 – endast 30 procent fick en arbetslöshetsersättning som motsvarade 80 procent av sin genomsnittliga lön (Akademikernas A-kassa, 2020).

Det svenska pensionssystemet består av flera delar. Dels är det den allmänna pensionen som administreras av Pensionsmyndigheten, och dels tjänstepension som arbetsgivaren i de flesta fall står för. Därtill kan komma privat pensionssparande. För de med mycket låga inkomster under arbetslivet finns garantipension. Kompensationsgraden varierar mycket beroende på löneintervall. För månadslöner mellan 20 000 till 40 000 kronor varierade enligt en rapport från 2015 kompensationsgraden för den allmänna pensionen mellan 43 och 60 procent beroende på vilket avtalsområde och kön vi tittar på. Kvinnor har generellt lägre nivåer på kompensationsgraden än män med samma lön och avtalsområde. För tjänstepensionen ligger variationen mellan 6 och 15 procent (Minpension, 2015).

Tidigare forskning om förtroende för socialförsäkringarna

Flera studier har visat på såväl ett tydligt missnöje som bristande förtroende för socialförsäkringarna (Oskarson, 2013; Oskarson, 2015; Palmer m.fl., 2015; Svallfors, 2010). Detta missnöje påverkar också förtroendet för den myndighet som har ansvar att administrera dem, det vill säga Försäkringskassan (Norén & Rohdén, 2015); och i förlängningen kan ett utbrett missnöje och låg tillit till socialförsäkringarna riskera att ifrågasätta själva socialförsäkringssystemets legitimitet (Rothstein, 1994).

Det finns flera faktorer som kan förklara skillnader i hur människor bedömer socialförsäkringarna. För det första har det visat sig att det finns skillnader mellan olika grupper i befolkningen, där det exempelvis har visat sig att position på arbetsmarknaden och i viss mån klasstillhörighet och inkomst spelar roll (Oskarson, 2015; Svallfors, 2010). Partitillhörighet respektive ideologiska uppfattningar har betydelse såväl för attityder som bedömningar i sig (Oskarson, 2013; Oskarson, 2015; Svallfors, 2010, 2011) liksom för hur man responderar på den faktiskt förda politiken (Bendz, 2015). För att bringa klarhet i vad som ligger bakom hur nöjd eller missnöjd man är med socialförsäkringarna kommer vi förutom att se till *socio-ekonomisk position* och *ideologi*, också analysera hur olika bedömningar och attityder till socialförsäkringarna spelar roll för hur nöjd eller missnöjd man är. Dessa bedömningar och attityder är till stor del hämtade från den rapport som Stefan Svallfors skrev för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen 2010 (Svallfors, 2010).

En första faktor är vilka *förväntningar* man tycker sig ha rätt att ställa på socialförsäkringarna vid sjukdom, arbetslöshet och hög ålder. Högt ställda förväntningar riskerar att inte bli uppfyllda och därmed bidra till missnöje. En andra dimension är *finansiering*. Socialförsäkringarna är finansierade via skattemedel och arbetsgivaravgifter, och missnöje kan hänga samman med att man hellre skulle se ett större ansvar av den enskilda individen och att därmed skatterna kunde sänkas. En tredje dimension är bedömningar om socialförsäkringarna har *kapacitet* att fungera som det skyddsnet de är tänkta som. En del av uppfattningen om kapacitet handlar om hur man bedömer sin egen situation och om man litar på att socialförsäkringarna ger tillräckligt skydd den dagen de behövs. En fjärde dimension är hur man uppfattar *precisionen* i socialförsäkringarna. Om man upplever att det förekommer missbruk i så motto att personer får ersättningar de egentligen inte är berättigade till, kan legitimiteten och förtroendet för socialförsäkringarna minska (Goossen m.fl., 2020; van Oorschot m.fl., 2017). Detsamma gäller naturligtvis om man uppfattar att de som faktiskt är berättigade till stöd inte får det. Något som tidigare nämnts är oklart i tidigare forskning är hur människors bedömningar av socialförsäkringarna påverkas av deras *känndom* om hur socialförsäkringarna fungerar. I den nationella SOM-undersökningen 2020 ställde vi därför också frågan hur svarspersonerna själva upplever sin känndom om hur de olika socialförsäkringarna fungerar. Sammantaget kommer vi att kunna ge ett fördjupat svar på frågan om svenska folket litar på socialförsäkringarna, och vad som kan förklara deras nöjdhet eller missnöje.

Är svenska folket nöjda med socialförsäkringarna?

Vi börjar med den grundläggande frågan om i vad mån svenska folket är nöjda eller missnöjda med de tre socialförsäkringssystem som står i fokus här – sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionssystemet. I den nationella SOM-undersökningen frågar vi om hur nöjd man är med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar. Detta är väsentligt att ha i åtanke, då vi nu har olika typer av avtalsförsäkringar och även privata försäkringar som kan komplettera de kollektiva och offentliga systemen.

I tabell 1 redovisas i vad mån respondenterna i 2020 års nationella SOM-undersökning var nöjda eller missnöjda med sjukförsäkringssystemet, arbetslöshetsförsäkringen respektive pensionssystemet. Vi ser här graden av nöjdhet som en central indikator på förtroende och legitimitet.

Tabell 1 Bedömning av socialförsäkringar, 2020 (procent)

	Sjukförsäkringen	Arbetslöshetsförsäkring	Pensionssystemet
Mycket nöjd	5	5	2
Ganska nöjd	26	22	23
Varken nöjd el missnöjd	26	26	24
Ganska missnöjd	14	10	21
Mycket missnöjd	10	6	14
Ingen uppfattning	20	33	14
Summa %	100	100	100
Antal	1 773	1 769	1 788
Balansmått	+7	+11	-10

Kommentar: Frågans formulering lyder 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svarsalternativen framkommer i tabellen. Opinionsbalans avser andelen mycket eller ganska nöjda minus andelen ganska eller mycket missnöjda.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Mellan 25 och 30 procent av de svarande angav att de var mycket eller ganska nöjda med respektive socialförsäkring. För sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen var det en lägre andel som uppgav att de var ganska eller mycket missnöjda, 24 respektive 16 procent, varför balansen mellan nöjda och missnöjda är positiv (nedersta raden i tabell 1). För pensionssystemet var det däremot fler som uttryckte att de var ganska eller mycket missnöjda. Det är värt att påpeka att det som efterfrågas är den offentliga (statliga) delen av pensionssystemet, inte systemet i sin helhet.

I tabell 1 framgår också att ungefär en fjärdedel av de svarande uppger att de varken är nöjda eller missnöjda, och dessutom förhållandevis hög andel som uppger att de inte har någon uppfattning, sannolikt för de inte alls känner till de olika försäkringssystemen. Tidigare forskning har visat att kännedom är centralt för hur man bedömer olika offentliga verksamheter (Bendz & Oskarson, 2020). För att bringa klarhet vilken betydelse kännedomen om de olika socialförsäkringarna har, ställde vi därför en direkt fråga om i vilken utsträckning svarspersonerna hade kännedom om de olika försäkringarna. Fördelningen redovisas i tabell 2. Inom parentes anges andelen som svarat att de är mycket eller ganska nöjda med respektive försäkring bland dem med olika kännedom.

**Tabell 2 Subjektiv kunskap av socialförsäkringarna 2020. Procent.
Andel nöjda inom parentes.**

	Sjukförsäkringen	Arbetslöshetsförsäkring	Pensionssystemet
Känner till i mycket stor utsträckning	8 (47)	6 (50)	12 (25)
Känner till i ganska stor utsträckning	39 (38)	33 (39)	41 (29)
Känner till i ganska liten utsträckning	26 (28)	29 (22)	24 (29)
Känner till i mycket liten utsträckning	13 (18)	15 (13)	13 (20)
Vet inte	14 (13)	17 (11)	10 (16)
Summa %	100	100	100
Antal	1759	1758	1763

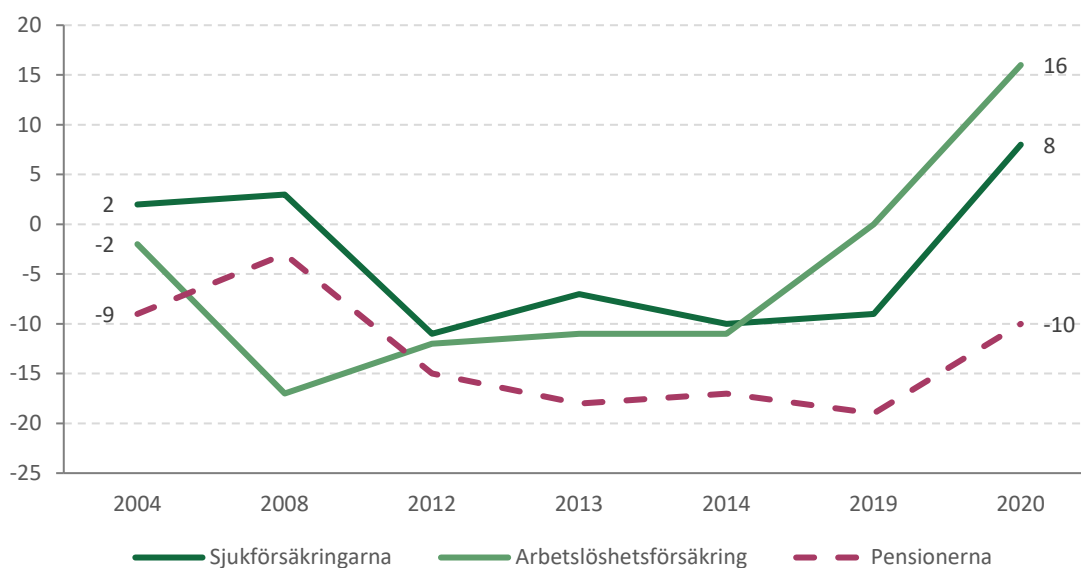
Kommentar: Frågans formulering var "I vilken utsträckning känner du till hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Det visade sig att mellan 39 procent för arbetslöshetsförsäkringarna och 53 procent för pensionssystemet uppgav att de har mycket eller ganska stor kännedom om respektive socialförsäkring. Skillnaden i andel nöjda var stor mellan dem som uppgav mycket eller ganska god kännedom och dem som uppgav mycket eller ganska låg kännedom. Skillnaden är mellan 30 och 40 procentenheter för de olika socialförsäkringarna. Andelen som uppgav att de inte hade någon uppfattning om de olika socialförsäkringarna i frågan om nöjdhet var allra högst bland dem som uppgav att de inte kände till respektive försäkring. Den egna bedömningen av hur mycket kunskap man har är med andra ord av stor betydelse för hur nöjd man är.

Vi har som nämndes i inledningen följt svenska folkets bedömningar av socialförsäkringarna i SOM-undersökningarna ända sedan 2004. Under denna period har det skett en rad reformer, främst inom sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen, där såväl ersättningsnivåer som kvalifikationskrav förändrats flera gånger. Dessutom har det funnits en ekonomisk kris 2008 och under år 2020 en långvarig pandemi. Detta kan antas ligga bakom variationerna i hur nöjda svenska folket är. I figur 1 visas hur bedömningarna av de tre socialförsäkringarna utvecklats under de senaste 16 åren. I figuren redovisas balansmått bland dem som svarat på frågan, och de som angett ingen uppfattning är alltså inte medräknade.

Figur 1 Utveckling av nöjdhet med socialförsäkringarna, 2004–2020 (balansmätt)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. Figuren visar andel nöjda (mycket + ganska) minus andel missnöjda (mycket+ganska) med respektive socialförsäkringssystem. De som svarat "ingen uppfattning" är inte medräknade. Antalet respondenter varierar mellan 1 910 (sjukförsäkring 2008) och 816 (A-kassa 2012).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2004–2020.

Sjukförsäkringarna hade ett positivt balansmått, alltså fler nöjda än missnöjda, i de första mätningarna 2004 och 2008. Mellan åren 2012 till 2019 var däremot missnöjet tydligt övervägande. År 2020 var det alltså återigen fler som uppgav att de var nöjda än som uppgav att de var missnöjda. Missnöjet med arbetslöshetsförsäkringen var som djupast 2008, då det också var en finanskris och den ökande arbetslösheten satte ljus på de låga ersättningsnivåerna. Det har funnits en positiv utveckling sedan 2014, då den nytillträdde socialdemokratiska regeringen fattade beslut om att höja taket i arbetslöshetsförsäkringen. Här spelar dock detta med "ingen uppfattning" en stor roll, eftersom det är många som inte känner till den försäkringen så väl. Bedömningar av pensionssystemet har varit övervägande negativa under hela perioden, även om vi också för dem har ett något mindre utbrett missnöje år 2020 än tidigare. I vad mån de mer positiva bedömningarna innebär ett trendskifte är för tidigt att säga. Till följd av pandemin har en rad tillfälliga, mer generösa, förändringar införts i såväl sjukförsäkring som arbetslöshetsförsäkring. Det är sannolikt också fler människor som faktiskt kommit i kontakt med dem, och kanske därmed ändrat uppfattning. Den nationella SOM-undersökningen 2020 visar också ett generellt ökat förtroende för en rad andra samhällsinstitutioner. Det är med andra ord möjligt att den ökade nöjdheten med socialförsäkringarna hösten 2020 är en "corona-effekt", snarare än ett trendbrott.

I den nationella SOM-undersökningen 2020 ställde vi en rad mer detaljerade frågor om uppfattningar och bedömningar av socialförsäkringarna än i

tidigare års undersökningar.⁵ Dessa frågor täcker in de olika dimensioner som diskuterades i kapitlets inledning - förväntan, finansiering, kapacitet och precision. Tabell 3 visar hur de svarande förhåller sig till dessa olika dimensioner.

⁵ Dessa frågor är till stor del replikering av frågor från Välfärdsstatsundersökningen 2010. Se vidare Svallfors (2010).

Tabell 3 Andel som instämmer på en rad påståenden om socialförsäkringarna, 2020 (procent)

	Sjuk- försäkring	Arbets- löshets- försäkring	Pension	Lägsta antal
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven / arbetslös / när man blir pensionär (borde man absolut/förmodligen)	63	42	79	1 748
Rätt att förvänta sig i Sverige? Klara några månaders sjukskrivning/ arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser (borde man absolut/förmodligen)	82	74	-	1 745
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå	77	67	76	1 754
De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att... upprätthålla en hygglig levnadsstandard för de sjukskrivna / de arbetslösa/ ålderspensionärerna (Mycket /ganska stor utsträckning)	49	55	29	1 763
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte klarar en månads sjukskrivning / några månaders arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser? / inte får en statlig pension som ger dig acceptabel levnadsstandard? (Mycket /ganska hög sannolikhet)	18	29	52	1 738
Många av dem som får sjukskriver sig är egentligen inte sjuka/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna få ett arbete de bara ville (instämmer helt/delvis)	56	72	-	1 761
Många som skulle behöva sjukskrivning får det inte (instämmer helt/delvis)	78	-	-	1 758

Kommentar: För detaljer om kodning, se fotnot.⁶
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Om vi börjar med *förväntningar* på socialförsäkringarna kan vi konstatera att förväntningarna på att man ska kunna behålla sin invanda levnadsstandard när man inte har en inkomst från arbete är högst avseende när man går i pension, där 79 procent svarade att det har man absolut eller förmodligen rätt att förvänta sig. En något lägre andel, 63 procent, menade att man har rätt att förvänta sig att kunna behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven, och 42 procent att man bör kunna förvänta sig det vid arbetslöshet. Däremot var det 82 respektive 74 procent som menar att man har rätt att klara några månaders sjukskrivning eller arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser. Förväntningarna på att sjukförsäkringarna ska fungera som ett skydds nät är alltså höga.

Avseende *finansiering*, så har den nuvarande finansieringen via skatter och arbetsgivaravgifter ett starkt stöd. I frågan om finansiering ställdes alternativet ”Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och

arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå” mot alternativet ”Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks”. Ungefär två tredjedelar av de svarande valde att de föredrar att även fortsättningsvis finansiera socialförsäkringarna med skatter och arbetsgivaravgifter på nuvarande nivå, och endast en mindre andel föredrog mer av egenfinansiering (någon fråga om ökade resurser till socialförsäkringarna ställdes tyvärr inte).

Nästa dimension är uppfattningar om socialförsäkringarnas *kapacitet*, och kan ses som en samlad bedömning av hur väl socialförsäkringarna uppfattas utgöra det skyddsnät de är tänkta att vara. Ungefär hälften av de svarande menar att sjukförsäkringen respektive arbetslöshetsförsäkringen i mycket eller ganska stor utsträckning klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för sjukskrivna respektive arbetslösa. Avseende pensionssystemet är det endast var tredje som gör bedömningen att det klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för pensionärerna.

Samtidigt bedöms sannolikheten att man själv *inte* ska klara några månaders sjukskrivning eller arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser vara relativt låg, 18 respektive 29 procent. Däremot är det 52 procent av de svarande som bedömer sannolikheten att de får en statlig pension som inte ger en acceptabel levnadsstandard som pensionär som mycket eller ganska hög. Framförallt avseende pensionssystemet tyder detta alltså på ett glapp mellan de normativa förväntningarna vad man *borde* ha rätt till, och förväntningarna på vad man faktiskt räknar med att få.

⁶ Frågan om förväntningar lyder ’Vad borde man enligt din uppfattning ha rätt att förvänta sig som invånare i Sverige?’ Svartalternativen är ’borde man absolut ha rätt att förvänta sig’, ’borde man förmodligen ha rätt att förvänta sig’, ’borde man förmodligen inte ha rätt att förvänta sig’, ’borde man absolut ha rätt att förvänta sig’. Frågan om finansiering lyder ’Socialförsäkringar är till för att garantera inkomst när människor av någon anledning inte kan försörja sig genom arbete. Det finns olika uppfattningar om hur ansvaret bör fördelas mellan den enskilde och det offentliga när det gäller att betala dessa försäkringar’. Svartpersonerna ombads kryssa i för var och en av socialförsäkringarna vilket alternativ som ligger närmast deras uppfattning ’Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå’ eller ’Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks.’ Frågan om kapacitet lyder ’I hur stor utsträckning anser du att de offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att...’ med svartalternativen ’mycket stor utsträckning’, ’ganska stor utsträckning’, ’ganska liten utsträckning’ och ’mycket liten utsträckning’. Frågan om risk lyder ’Hur stor tror du sannolikheten är att du...’ med svartalternativen ’mycket stor sannolikhet’, ’ganska stor sannolikhet’, ’ganska liten sannolikhet’ och ’mycket liten sannolikhet’. Frågan om precision lyder ’Hur vanligt tror du att det är att sociala bidrag och tjänster utnyttjas av sådana som egentligen inte behöver dem?’ Svartalternativen är ’Instämmer helt’, ’instämmer delvis’, ’tar delvis avstånd’ och ’tar helt avstånd’. Svartalternativet ’vet inte’ erbjöds i samtliga frågor utom de om att många som sjukskriver sig/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna arbeta respektive att många som skulle behöva sjukskrivning får det inte.

För att socialförsäkringarna ska ha legitimitet är det viktigt att de uppfattas ge stöd till dem som behöver det, men inte till dem som egentligen skulle klara sig utan dem, alltså att precisionen i systemen är god. Frågorna är endast ställda avseende sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen. I den nationella SOM-undersökningen 2020 var det 56 procent som instämde helt eller delvis i påståendet att många av dem som sjukskriver sig egentligen inte är sjuka, och 72 procent instämde helt eller delvis att många av dem som får arbetslöshetsersättning skulle kunna få ett arbete om de bara ville. Samtidigt var det 78 procent som instämde i att många som skulle behöva sjukskrivning *inte* får det. Sammantaget tyder detta på en ganska låg tilltro till sjukförsäkringens och arbetslöshetsförsäkringens precision.

De olika bedömningar som redovisades i tabell 3 var i huvudsak replikerade från de resultat som sociologen Stefan Svallfors redovisade i rapporten *Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarnas syn på socialförsäkringarna* för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen 2010. Det är därför möjligt att jämföra om och i så fall hur dessa bedömningar förändrats över tid, vilket redovisas i tabell 4. Observera att de svarsalternativ som presenteras här följer den presentation som Svallfors hade, och därför i vissa fall inte är desamma som i tabell 3.

Tabell 4. Uppfattningar och bedömningar av socialförsäkringarna över tid (procent).

	1997	2002	2006	2010	2020
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte klarar en månads sjukskrivning utan allvarliga konsekvenser? / (Mycket /ganska hög sannolikhet)	20	14		16	18
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte får en statlig pension som ger dig acceptabel levnadsstandard? (Mycket /ganska hög sannolikhet)	56	47		45	52
De offentliga försäkringssystemen klarar att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för de arbetslösa? (mycket/ganska liten utsträckning)		22		26	28
De offentliga försäkringssystemen klarar att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för de sjukskrivna? (mycket/ganska liten)		23		35	36
De offentliga försäkringssystemen klarar att garantera ålderspensionärerna en hygglig levnadsstandard? (mycket/ganska liten)		49		48	61
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå (sjuk)	74	79	74	85	77
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå (arbetslös)	68	66	62	66	67
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå (pension)	73	74	72	81	76
Många av dem som får arbetslöshetsersättning skulle kunna få ett arbete om de bara ville (instämmer helt)	28	34	30	20	25
Många av dem som sjukskriver sig är egentligen inte sjuka (instämmer helt)	14	16	21	11	13
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven (borde man absolut/förmodligen)				66	63
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir arbetslös (borde man absolut/förmodligen)				41	42
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om när man blir pensionär (borde man absolut/förmodligen)				79	79

Kommentar: Uppgifterna för åren 1997–2010 är hämtade från Svallfors, Stefan (2010). Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarnas syn på socialförsäkringarna. Rapport för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen och är baserade på mätserier i Valfärdsstatsundersökningarna. Uppgifterna för 2020 är från den nationella SOM-undersökningen 2020. Observera att de svarsalternativ som redovisas för 2020 i vissa avseenden skiljer sig från vad som redovisas i tabell 3.

De flesta av de uppfattningar och bedömningar om normativ förväntan, finansiering, kapacitet och precision som redovisas i tabell 4 visar en förbluffande stabilitet över tid. De största förändringarna återfinns avseende pensionssystemet, där andelen som inte tror att de ska få en tillräckligt hög pension ökat liksom andelen som svarar att de offentliga försäkringssystemen endast i ganska eller mycket låg utsträckning klarar av att garantera ålderspensionärerna en hygglig levnadsstandard. Övriga bedömningar avseende finansiering, kapacitet och normativa förväntningar visar endast begränsade variationer över tid.

Vad förklarar missnöjet med socialförsäkringarna?

Hur kan vi då förklara varför missnöjet med socialförsäkringarna är så pass utbrett, som visades i tabell 1 och figur 1? Som diskuterades i kapitlets inledning finns en rad faktorer utöver de olika bedömningsfaktorer som redovisades i tabell 2 som kan spela in och ha betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är. En första är kännedom, där bristande kännedom kan ha

betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är. Vi diskuterade ovan den ganska höga andelen som uppger att de inte har någon uppfattning alls, och därtill är det sannolikt många som inte har god kännedom om de ofta komplicerade socialförsäkringssystemen. Just att man uppfattar dem som svårgenomträngliga kan tänkas bidra till missnöje i sig. En annan faktor som kan ha betydelse för hur man bedömer socialförsäkringarna kan vara ens socioekonomiska situation. Å ena sidan kan de grupper som är i störst behov av den trygghet som socialförsäkringarna ger vara missnöjda om de upplever att socialförsäkringarna inte levererar vad de lovar. Å andra sidan kan de som betalar mer i skatt, och kanske inte är lika riskutsatta, uppleva att socialförsäkringarna kostar för mycket.

Åsikter om socialförsäkringarnas utformning har i tidigare studier (Svallfors 2011; Oskarson 2013; 2015) också visat sig ha en ideologisk komponent, där de som står till vänster generellt är mer positiva till generösa socialförsäkringar, medan de som står till höger snarare ser alltför generösa socialförsäkringar som att de skapar inlåsnings effekter i relation till förvärvsarbete. Denna ideologiska komponent har också återspeglats i skillnader mellan partiernas sympatisörer (Oskarson 2015). Och avslutningsvis spelar sannolikt olika förväntningar och bedömningar roll för hur nöjd man är. I det sistnämnda fallet kanske vi inte kan se bedömningarna som orsaksfaktorer, utan snarare som indikatorer på hur åsikterna hänger samman. I det följande ska var och en av dessa möjliga förklaringar diskuteras utifrån skillnaden i andel missnöjda mellan olika grupper, och analysen avslutas därefter med en sammantagen regressionsanalys där samtliga faktorer testas samtidigt.

I tabell 5 visas skillnaden i andelen ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring mellan olika socioekonomiska grupper.

Tabell 5 Skillnaden i andel missnöjda med socialförsäkringarna inom olika grupper, 2020 (procent)

	Sjukförsäkring	A-kassa	Pension
Kännedom (mycket stor – mycket liten utsträckning)	-2	0	-10
Kön (kvinna - man)	+6	+0	+4
Ålder (18–29 – 65–85)	+7	+5	+13
Utbildning (Låg – Hög)	+2	+3	-2
Hälsa (Dålig – god)	+12	+7	+10
Månadsinkomst (max 14 999 – minst 35 000)	+6	+9	+1
Arbetsmarknadsstatus (förvärvsarbetande – utanför arb.) / (förvärvsarbetande – pensionär)	+4	-9	+4
Klass (Höga tjänstemän – övriga arbetare)	+8	+5	+18

 Kommentar: Detaljer om kodningar, se fotnot.⁷

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Skillnaden i andelen missnöjda mellan dem med mycket stor och mycket liten kännedom om sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen är närmast försumbar. Däremot är de med mycket stor kännedom om pensionssystemet mindre missnöjda än de med mycket dålig kännedom. Avseende skillnader mellan kvinnors och mäns missnöje är kvinnor mer missnöjda med sjukförsäkringen och pensionen, medan det inte är någon skillnad avseende arbetslöshetsförsäkringen. Yngre är mer missnöjda än

⁷ Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. De som svarat 'ingen uppfattning' är inte med i analysen. Kännedom avser svar på frågan 'I vilken utsträckning känner du till hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativet var 'I mycket stor utsträckning', 'I ganska stor utsträckning', 'I ganska liten utsträckning', 'I mycket liten utsträckning' samt 'Vet inte'. De socio-ekonomiska variablerna har följande kategorier: Kön: 1=kvinna, 2=man; Ålder 1=16–29 år, 2=30–49 år, 3=50–64 år och 4=65–85 år; Utbildning: 1=låg (max grundskola el. motsv.), 2=medellåg (max gymnasium, folkhögskola el. motsv.), 3= medelhög (eftergymnasial utb., högstsk./univ. Kortare än 3 år) och 4= hög (högskola/universitet 3 år eller längre); Hälsa baseras på frågan 'Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?' och är grupperad från placering mellan 0 och 10 enligt följande: 1= dålig hälsa (0–6) 2= ok hälsa (7–8) och 3= bra hälsa (9–10); Månadsinkomst är baserad på frågan 'Ungefär hur stor, normalt sett, är din egen månadsinkomst före skatt?' och grupperad enligt följande: 1=max 14 999 SEK, 2= 15 000–34 999 SEK och 3= mer än 35 000 SEK; Utanför arbetsmarknaden avser sjuk/aktivitetsersättning, arbetslös eller i arbetsmarknadspolitisk åtgärd och är baserad på frågan 'Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?' Med svartalternativen 'Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)', 'har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder / genomgår arbetsmarknadsutbildning', 'arbetslös', 'älderspensionär/ avtalspensionär', 'har sjuk-/aktivitetsersättning' samt 'studerande'; Klassvariabeln är baserad på Europeisk socio-ekonomisk indelning (ESeC) av eget yrke utifrån frågan 'Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke'. Kategorierna i ESeC är Hög tjänsteman; ledande befattning, Kvalificerad tjänsteman, Övrig tjänsteman, Småföretagare exkl. lantbrukare, m. fl., Arbetsledare; tekniker, Yrkesutbildad inom handel/service/omsorg, Yrkesutbildad arbetare och Övrig arbetare.

äldre, främst avseende pensionssystemet. Däremot kan tilläggas att allra störst missnöje finns i gruppen 50–64 år. Det finns inga stora skillnader i nöjdhet mellan olika utbildningsgrupper, medan däremot hur man bedömer sin hälsa har ett tydligt samband med hur nöjd man är med alla tre socialförsäkringar. De som uppger att de har dålig hälsa är mer missnöjda. Förhållandevis tydliga skillnader mellan hög- och låginkomsttagare med större missnöje bland dem med låg inkomst finns för sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring, men däremot inte för pension. Förvärvsarbete är mer missnöjda med sjukförsäkringen än vad de utanför arbetsmarknaden är, medan mönstret är det omvända för arbetslöshetsförsäkringen. Avseende pensionssystemet är förvärvsarbete mer missnöjda än de som redan är pensionärer. Avslutningsvis finner vi de största gruppskillnaderna mellan olika yrkesgrupper. Högre tjänstemän är genomgående mindre missnöjda med såväl sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring som med pensionssystemet än okvalificerade arbetare. Det finns alltså vissa ganska tydliga gruppskillnader i missnöjet, främst avseende hälsa och position på arbetsmarknaden. Kännedom om systemen har främst betydelse för hur nöjd man är, snarare än för missnöjet då många som svarade att de hade låg kännedom svarade ”vet ej” eller ”ingen uppfattning” på frågan om hur nöjd man är (se vidare tabell 2).

En andra faktor som kan ha betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är med socialförsäkringarna är ideologisk vänster-högerposition, vilket visas i tabell 6.

Tabell 6 **Andel som anger att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring inom ideologiska grupper, 2020 (procent)**

	Sjukförsäkring	A-kassa	Pension	Lägsta n
Klart till vänster	35	26	44	129
Något till vänster	26	19	34	273
Varken till vänster eller höger	29	21	40	307
Något till höger	25	23	40	315
Klart till höger	42	29	56	140
Skillnad	-7	-3	-12	

Kommentar: För detaljer om kodning, se fotnot.⁸
 Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020

Skillnaderna mellan dem som står klart till vänster och klart till höger är ganska begränsade. Däremot visar tabell 6 på att de som står klart till vänster är betydligt mer missnöjda än de som står *något* till höger, och att

⁸ Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder *’Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?’* Svartalternativen var *’mycket nöjd’*, *’ganska nöjd’*, *’varken nöjd eller missnöjd’*, *’ganska missnöjd’*, *’mycket missnöjd* samt *’ingen uppfattning’*. De som svarat ”ingen uppfattning” är inte med i analysen. Vänster-högerplacering är svar på frågan *’Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?’*. Svartalternativen framkommer i tabellen.

den största skillnaden i andel missnöjda med sjukförsäkringen finns mellan dem som står något och klart till höger. Samma mönster, om än mindre uttalat, finns avseende arbetslöshetsförsäkringen. Avseende pensionssystemet är det de som står något till vänster som är minst missnöjda, och de som står mest till höger allra mest missnöjda. Bedömningarna följer alltså inte entydigt vänster-högerposition. En förklaring till detta kan vara den partipolarisering av socialförsäkringarna som skett under de senaste decennierna. Detta tydliggörs i tabell 7, som visar skillnader mellan de olika partiernas sympatisörer.

Tabell 7 Andel missnöjda med socialförsäkringarna bland parternas sympatisörer, 2020 (procent)

	Sjukförsäkring	A-kassa	Pension	Lägsta n
Vänsterpartiet	34	22	48	110
Socialdemokraterna	25	20	32	311
Miljöpartiet	23	18	39	57
Centerpartiet	26	15	30	101
Liberalerna	20	14	32	43
Moderaterna	23	21	41	219
Kristdemokraterna	29	30	42	64
Sverigedemokraterna	42	34	59	159
Max skillnad	-22 (L-SD)	-20 (L – SD)	-29 (C – SD)	

Kommentar: Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. De som svarat "ingen uppfattning" är inte med i analysen. Partisympati avser svar på frågan 'Vilket parti tycker du bäst om i dag?' följt av alla riksdagspartier som svartalternativ samt 'Annat parti [fritext]'.
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Det första som kan konstateras är att Sverigedemokraternas sympatisörer uttrycker mest missnöje med samtliga tre socialförsäkringssystem som är i fokus här, och skillnaderna i andelen missnöjda mot de övriga partierna är tydliga. Avseende sjukförsäkringen är det bland Vänsterpartiets sympatisörer det finns ett mer utbrett missnöje, medan skillnaderna i andelen missnöjda mellan övriga partiers sympatisörer är små. Avseende arbetslöshetsförsäkringen är andelen missnöjda nästan lika stor bland Kristdemokraternas sympatisörer som bland Sverigedemokraternas, medan framförallt Liberalernas sympatisörer uttrycker ett mer begränsat missnöje. När det gäller Liberalerna är det emellertid viktigt att uppmärksamma att antalet svarande är få. Avseende pensionssystemet återfinns högsta andelarna missnöjda förutom bland Sverigedemokraternas sympatisörer också bland Vänsterpartiets och i viss mån Moderaternas och Kristdemokraternas sympatisörer.

Andelen som är missnöjda visar alltså inget entydigt mönster mellan vänster och höger, eller mellan olika regeringsalternativ. De som befinner sig närmare den politiska mitten tycks vara mindre missnöjda än de som står längre till höger eller vänster, och Sverigedemokraternas sympatisörer är de som är allra mest missnöjda med såväl sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen som med pensionssystemet.

Nästa steg är att se till hur andelen missnöjda varierar med uppfattning om förväntningar, finansiering, kapacitet och precision som diskuterades tidigare i kapitlet. Tabellen nedan visar skillnaden i andel missnöjda mellan de olika svarsalternativen som visas inom parentes, till exempel ("borde man absolut/förmodligen" – "borde man troligen /absolut inte"). Ett positivt värde anger en högre andel bland dem som instämmer än bland dem som inte gör det. Liksom i de föregående tabellerna innebär en stor procentskillnad att bedömningen spelar roll för hur nöjd eller missnöjd man är. Naturligtvis kan man inte tala om orsakssamband eller förklaringar i detta sammanhang, då missnöje kan påverka bedömningarna lika väl som vice versa. Snarare kan detta ge en uppfattning om hur de olika bedömningarna hänger samman.

Tabell 8 Missnöje med socialförsäkringar efter bedömningar av socialförsäkringarna när det gäller ett antal områden. Skillnad i andel missnöjda bland dem som instämmer / har motsatt uppfattning, 2020

	Sjuk- försäkring	Arbets- löshets- försäkring	Pension	Lägsta n
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven / arbetslös/ när man blir pensionär (borde man absolut/förmodligen – borde man troligen /absolut inte)	+2	+5	+14	1 731
Rätt att förvänta sig i Sverige? Klara några månaders sjukskrivning/ arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser ((borde man absolut/förmodligen – borde man troligen /absolut inte)	-4	-4		1 730
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå	-11	-9	-8	1 388
De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att... upprätthålla en hygglig levnadsstandard för de sjukskrivna / de arbetslösa/ ålderspensionärerna... Mycket /ganska stor utsträckning – ganska/mycket låg utsträckning)	-27	-15	-32	1 750
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte en månads sjukskrivning / några månaders arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser? / inte får en statlig pension som ger dig acceptabel levnadsstandard? (Mycket /ganska hög sannolikhet – ganska/mycket låg sannolikhet)	+20	+11	+26	1 723
Många av dem som får sjukskriver sig är egentligen inte sjuka/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna få ett arbete de bara ville (instämmer helt/delvis – helt / delvis av motsatt uppfattning)	+0	+2	--	1 747
Många som skulle behöva sjukskrivning får det inte (instämmer helt/delvis – helt / delvis av motsatt uppfattning)	+16	--	--	1 746

Kommentar: Detaljer om kodning, se fotnot. ⁹
 Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Avseende normativa uppfattningar om vad man borde ha rätt att förvänta sig är det främst för pensionen som detta spelar roll. De som anser att man borde ha rätt att förvänta sig att behålla sin invanda levnadsstandard när man blir pensionär är klart mer missnöjda med pensionssystemet än de som inte delar denna normativa uppfattning. Det är värt att påminna om att 79 procent av de svarande instämde att man borde ha rätt att förvänta sig detta (se tabell 3). De som stödjer den nuvarande finansieringsmodellen är mindre missnöjda än de som skulle vilja se ett större ansvar för de enskilda och sänkta avgifter och skatter, men skillnaden är ganska måttlig (cirka 10 procentenheter). Uppfattningarna om huruvida de olika socialförsäkringssystemen klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för dem som berörs har ett tydligt samband med missnöjet. Skillnaderna i andel missnöjda mellan dem som instämmer i påståendet och de som inte gör det är 27 procentenheter för sjukförsäkringen, 15 procentenheter för arbetslöshetsförsäkringen och hela 32 procentenheter för pensionssystemet.

Även sannolikheten att man inte ska få tillräcklig ersättning från socialförsäkringarna har ett ganska tydligt samband med hur nöjd man är. De som uppfattar en hög sannolikhet att inte få tillräcklig ersättning är klart mer missnöjda. Misstankar om att många som får sjukpenning respektive arbetslöshetsersättning skulle kunna arbeta om de bara ville spelar däremot

ingen roll för andelen missnöjda. Däremot har uppfattningen huruvida många som skulle behöva sjukskrivning inte får det en klar betydelse för missnöjet med sjukförsäkringssystemet. Sammantaget tycks det alltså vara uppfattningar om systemens kapacitet som har störst betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är. Vi vill här påminna om att vi inte kan vara säkra på sambandets riktning. Men vi kan inte utesluta att det är missnöjet som påverkar uppfattningen om systemens kapacitet.

Den sammantagna bilden

Avslutningsvis ska vi analysera de olika förklaringsfaktorerna sammantaget, då det finns skäl att misstänka att de hänger samman och alltså till viss del fångar upp samma faktorer. Vi vet att exempelvis frågor om skattefinansiering kan hänga samman med såväl ideologi och partisympati som inkomst. Med regressionsanalys kan vi fastställa sambandet mellan en viss faktor och hur nöjd eller missnöjd man är under kontroll för övriga faktorer.

I tabell 9 redovisas resultatet av regressionsanalyserna. Den beroende variabeln är hur nöjd eller missnöjd man är med respektive socialförsäkring (se tabell 1). De som uppgett att de inte har någon uppfattning är inte medtagna, så variabeln har fem värden från mycket nöjd till mycket missnöjd, och negativa koefficienter innebär alltså större missnöje. I modellen ingår samtliga faktorer som redovisats ovan, alltså socio-

⁹ Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder *'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?'* Svartalternativen var *'mycket nöjd'*, *'ganska nöjd'*, *'varken nöjd eller missnöjd'*, *'ganska missnöjd'*, *'mycket missnöjd'* samt *'ingen uppfattning'*. De som svarat *'ingen uppfattning'* är inte med i analysen. Frågan om förväntningar lyder *'Vad borde man enligt din uppfattning ha rätt att förvänta sig som invånare i Sverige?'* Svartalternativen är *'borde man absolut ha rätt att förvänta sig'*, *'borde man förmodligen ha rätt att förvänta sig'*, *'borde man förmodligen inte ha rätt att förvänta sig'*, *'borde man absolut ha rätt att förvänta sig'*. Frågan om finansiering lyder *'Socialförsäkringar är till för att garantera inkomst när människor av någon anledning inte kan försörja sig genom arbete. Det finns olika uppfattningar om hur ansvaret bör fördelas mellan den enskilde och det offentliga när det gäller att betala dessa försäkringar'*. Svartpersonerna ombads kryssa i för var och en av socialförsäkringarna vilket alternativ som ligger närmast deras uppfattning *'Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå'* eller *'Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks.'* Frågan om kapacitet lyder *'I hur stor utsträckning anser du att de offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att...'* med svartalternativen *'mycket stor utsträckning'*, *'ganska stor utsträckning'*, *'ganska liten utsträckning'* och *'mycket liten utsträckning'*. Frågan om risk lyder *'Hur stor tror du sannolikheten är att du...'* med svartalternativen *'mycket stor sannolikhet'*, *'ganska stor sannolikhet'*, *'ganska liten sannolikhet'* och *'mycket liten sannolikhet'*. Frågan om precision lyder *'Hur vanligt tror du att det är att sociala bidrag och tjänster utnyttjas av sådana som egentligen inte behöver dem?'* Svartalternativen är *'Instämmer helt'*, *'instämmer delvis'*, *'tar delvis avstånd'* och *'tar helt avstånd'*. Svartalternativet *'vet inte'* erbjöds i samtliga frågor utom de om att många som sjukskriver sig/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna arbeta respektive att många som skulle behöva sjukskrivning får det inte.

ekonomisk position, vänster-högerposition, ideologi, partisynpati samt de bedömningarna om legitima förväntningar finansiering, kapacitet, och precision.

Tabell 9 Förklaringar till variation i nöjdhet med socialförsäkringarna, 2020 (OLS-regression)

	Sjukförsäkring	Arbetslöshetsförsäkring	Pension
Kön	-0,02	-0,02	-0,01
Ålder	-0,08*	0,02*	0,11**
Utbildning	0,08*	0,08*	0,04
Månadsinkomst	0,10	0,05	0,06
Utanför arbetsmarknaden	-0,38***	-0,06	-0,11
Hälsa	-0,03*	-0,04*	-0,02
Högre tjänstemän	Ref	Ref	Ref
Mellanskikt	0,19*	0,07	0,16*
Arbetare	0,23*	0,14	0,34***
Egen-anställd	0,32*	0,11	0,19
Utan yrke	0,21	0,19	0,27*
Vänster-högerposition	0,08*	0,06	0,05
Partisympati - Socialdemokraterna	Ref	Ref	Ref
Vänsterpartiet	0,08	-0,01	0,15
Centerpartiet	-0,01	-0,02	0,05
Liberalerna	0,06	-0,01	0,07
Moderaterna	-0,03	0,05	0,15
Kristdemokraterna	0,02	0,09	0,08
Miljöpartiet	0,02	-0,07	0,22
Sverigedemokraterna	0,21	0,23	0,32**

Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven	0,03	-0,01	-0,04
Rätt att förvänta sig att klara några månaders sjukskrivning utan allvarliga konsekvenser?	0,04	0,04	--
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå	0,09	0,10*	0,02
De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att... upprätthålla en hygglig levnadsstandard för	0,30***	0,25***	0,29***
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte klarar en månads sjukskrivning	-	-0,08**	-
Många av dem som får skulle kunna arbeta om de bara ville	0,12***	0,04	0,16***
Många som skulle behöva sjukskrivning får det inte	0,04	-0,04	--
	-	--	--
	0,21***		
Kännedom om respektive socialförsäkring	0,02	0,06*	0,03
R2	0,214	0,134	0,266
Antal	1 102	929	1 218

Kommentar: Detaljer om kodning, se fotnot. ¹⁰

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Av de olika socioekonomiska faktorerna är det delvis olika faktorer som hänger samman med missnöjet för de tre socialförsäkringarna, när alla faktorer analyseras samtidigt. För sjukförsäkringen ser vi signifikanta effekter av ålder, där unga är mindre missnöjda, utbildning där högre utbildning hänger samman med större missnöje och arbetsmarknadsstatus där de utanför arbetsmarknaden något förvånande är mindre missnöjda. Vidare har vi en signifikant effekt av hälsotillstånd, där bättre hälsa är förknippat med mindre missnöje. Därtill har personer i mellanpositioner, egenanställda och arbetare samtliga signifikant högre missnöje än högre tjänstemän. För arbetslöshetsförsäkringen är det endast utbildning och hälsotillstånd som har signifikanta effekter. Om man är nöjd eller missnöjd med pensionssystemet hänger samman med ålder och klassposition, där det framförallt är arbetarklassen som är signifikant mer missnöjda än de högre tjänstemännen som är referenskategori här. Att det inte finns några signifikanta könsskillnader i tabellen förklaras av att kön samvarierar med övriga socio-ekonomiska och ideologiska variabler.

Ideologisk vänster-högerposition har endast signifikant samband med hur nöjd eller missnöjd man är med sjukförsäkringen när vi kontrollerar för alla övriga faktorer, där de som står mer till höger är mer något missnöjda. Här är dock värt att påminna om de snarast kurvlinjära samband som visades i tabell 4, där det var de som stod längst till höger som framförallt var missnöjda. Avseende partisynpaty kvarstår det inga signifikanta effekter. Undantaget är hur nöjd man är med pensionssystemet, där de som sympatiserar med Sverigedemokraterna är signifikant mer missnöjda än de som sympatiserar med Socialdemokraterna (referensgrupp).

När vi ser till de olika mer specificerade bedömningarna i relation till socialförsäkringarna är det värt att påminna om att vi inte talar om orsakssamband, utan snarare om komplexiteten i attityder och bedömningar av socialförsäkringarna. Vi kan dock konstatera att det som närmast

förefaller hänga samman med hur nöjd eller missnöjd man är verkar fortfarande vara den allmänna bedömningen om huruvida socialförsäkringarna faktiskt klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för dem som berörs, och detta också under kontroll för alla övriga faktorer i modellen. Även bedömningen av sannolikheten att man själv *inte* ska klara sig på den ersättning man får har även i denna komplexa modell ett tydligt samband med om man är nöjd eller missnöjd. Avslutningsvis så finns ett tydligt samband mellan misstanken om att många som skulle behöva sjukskrivning inte får det, och hur nöjd man är med sjukförsäkringssystemet.

¹⁰ De beroende variablerna avser hur nöjd eller missnöjd man är med respektive socialförsäkring och baseras på frågan *'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?'* Svartalternativen var *'mycket nöjd'*, *'ganska nöjd'*, *'varken nöjd eller missnöjd'*, *'ganska missnöjd'*, *'mycket missnöjd'* samt *'ingen uppfattning'*. De som svarat "ingen uppfattning" är inte med i analysen. Övriga variabler har värden enligt följande. Kön: 1=kvinna, 2=man; Ålder 1=16–29 år, 2=30–49 år, 3=50–64 år och 4=65–85 år; Utbildning: 1=låg, 2=medellåg, 3= medelhög och 4= hög; Egen månadsinkomst: 1=max 14 999 SEK, 2= 15000–34999 SEK och 3= mer än 35000 SEK; Utanför arbetsmarknaden 1= sjuk/aktivitetsersättning, arbetslös eller i arbetsmarknadspolitisk åtgärd, 0= övriga; Hälsa är grupperad från placering mellan 0 och 10 enligt följande: 1= dålig hälsa (0–6) 2= ok hälsa (7–8) och 3= bra hälsa (9–10); Klassvariabeln är baserad på Europeisk socio-ekonomisk indelning (ESeC) av eget yrke där de sammanslagna kategorin är högre tjänstemän = höga tjänstemän och ledande befattningar samt kvalificerade tjänstemän, mellanskikt =övriga tjänstemän, arbetsledare och tekniker samt yrkesutbildade inom handel/service/omsorg, arbetare= yrkesutbildade arbetare och övriga arbetare, egenanställda= småföretagare och lantbrukare; utan yrke= de som ej uppgivit något yrke; Vänster–högerposition avser egenplacering: 1 = klart till vänster, 2= något till vänster, 3= varken vänster eller höger, 4= något till höger och 5=klart till höger; Partisympati avser svar på frågan *'Vilket parti tycker du bäst om i dag?'* följt av alla riksdagspartier som svarsalternativ samt *'Annat parti [fritext]'*. Finansiering: 1= *'Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå'*, 2= vet inte, 3= *'Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks'*. De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att...: 1= mycket stor utsträckning, 2= ganska stor utsträckning, 3= vet inte, 4= i ganska liten utsträckning, 5= i mycket liten utsträckning; Sannolikheten att inte själv klara sig: 1= mycket stor sannolikhet, 4= ganska stor sannolikhet, 3= vet inte, 4= ganska liten sannolikhet, 5= mycket liten sannolikhet; Rätt att förvänta sig: 1= borde man absolut ha rätt att förvänta sig, 2= borde man antagligen ha rätt att..., 3= vet inte, 4= borde man förmodligen inte och 5= borde man absolut inte; Misstanke om missbruk: 1= Instämmer helt, 2= instämmer delvis, 3= tar delvis avstånd, 4=tar helt avstånd; Många som behöver sjukskrivning får det inte: 1= Instämmer helt, 2= instämmer delvis, 3= tar delvis avstånd, 4=tar helt avstånd, Kännedom: 1= mycket stor utsträckning, 2= ganska stor utsträckning, 3= vet inte, 4= i ganska liten utsträckning, 5= i mycket liten utsträckning. Se vidare kommentar till tabell 2. Signifikansnivåer P<0.05=* p<0.01=** p<0.001=***.

Del 2: Betydelse av information¹¹

Sammanfattande resultat

Av denna studie om effekter av saklig information på attityder relaterade till den allmänna sjukförsäkringen i Sverige drar vi slutsatsen att konkret information i vissa fall kan påverka attityder. Detta är i linje med tidigare forskning om informationseffekter på specifika policyfrågor, främst inom det framträdande välfärdsområdet. Även om vi inte hittar konsekventa resultat visar vi effekter, vilket indikerar att policyspecifik information är av betydelse för utvärderingar av sjukförsäkringen och ansvarig myndighet. Det mest robusta resultatet är att den grupp som fått policyspecifik information om godkännandegrad – att en stor majoritet får sina ansökningar om sjukskrivning godkända – visar en högre nöjdhet med försäkringen, högre förtroende för myndigheten och de håller inte heller mer med om påståendet att många i behov av sjukskrivning inte får det, jämfört med kontrollgruppen.

Har faktainformation någon betydelse för utvärderingen av politiken?

Spelar det någon roll vad en person vet om en policy för vad han eller hon tycker om den? I en allmän förståelse för vad som ligger bakom medborgarnas politiska bedömningar antas det ofta att information spelar roll. I politiska debatter och valkampanjer presenteras ofta fakta om olika politikområden för att motivera vallöften och reformförslag och för att övertyga medborgarna om fördelarna med politiska förslag. Ur ett demokratiskt perspektiv är det viktigt att politikerna är lyhörda för väljarens intressen och bekymmer, men också att väljarna reagerar på faktiska politiska förhållanden eller förändringar. Detta kräver förstås att väljarna är någorlunda kunniga och mottagliga för information om den aktuella politiken, annars kan politikernas agerande vara som att skrika i öknen, och väljarnas svar bygger på något annat än korrekta fakta och information. Faktum är att utbredd felaktig information kan leda till kollektiva preferenser som är långt ifrån de som skulle finnas om människor var korrekt informerade (Kuklinski et al. 2000; Soroka och Wlezien 2010). Ändå har tidigare forskning ägnat begränsad uppmärksamhet åt hur medborgarnas informationsnivå om viss välfärdspolitik påverkar deras utvärderingar, attityder och politiska stöd (Guardino och Mettler 2020). För att belysa detta frågar vi om kunskap gör skillnad för attityder till politik.

¹¹ Detta avsnitt och de resultat som följer är hämtade från Bendz Anna & Maria Oskarson ”Convince with facts - Information effects on attitudes to Sick leave insurance in Sweden” (2023)

Tidigare forskning ger till synes motsägelsefulla svar på om, och i så fall hur, information påverkar politiska utvärderingar och attityder. I en inflytelserik artikel från 2001 drog Martin Gilens slutsatsen att policyspecifika fakta har ett betydande inflytande på allmänhetens politiska bedömningar (Gilens 2001). Å andra sidan har forskare som Kuklinski (Kuklinski et al. 2000) funnit att effekter av faktainformation är begränsade på grund av partipolitiska och ideologiska förutfattade meningar.

Vi vill bidra till forskningen om informationseffekter av policyfakta generellt och avseende sjukförsäkringen specifikt genom att komplettera analyserna från observationsstudier med fördjupad studie av informationseffekter.

Vi presenterar resultat från ett internetbaserat webbexperiment om nöjdhet med den svenska sjukförsäkringen samt förtroende för Försäkringskassan för att testa om och under vilka förutsättningar policyspecifik information har några effekter. Stimuli i experimentet är korta fakta från officiella rapporter om hur försäkringen faktiskt fungerar och används, och beskrivs vidare nedan. Vi använder flera beroende variabler för att införliva olika dimensioner i attityder relaterade till sjukförsäkringen. Den första är en allmän utvärdering, eller snarare nöjdhet, med sjukförsäkringen. Det andra är förtroendet för Försäkringskassan. Vi följer också upp den tidigare forskning som diskuterats ovan och frågar om mer konkreta förhållningssätt till finansiering, precision och kapacitet i sjukförsäkringen. Med tanke på att sjukförsäkringen i Sverige är en väl synlig och framträdande del av det universella välfärdssystemet i Sverige argumenterar vi för att detta är ett högst sannolikt fall för att hitta effekter av konkret policyinformation.

Kunskap

För att responsen ska vara meningsfull gäller det att den bygger på någorlunda informerade preferenser som reflekterar medborgarnas 'verkliga' värden och förhållningssätt (Oscarsson and Rapeli 2018). En ytterligare faktor som måste beaktas är därför den faktiska kunskapen om hur en policy fungerar eller vad en policyförändring innebär. Att ha personlig erfarenhet (proximity) eller att en policy eller reform behandlas i media eller i den politiska debatten (visibility) säkerställer inte att man får korrekt kunskap om hur en policy fungerar eller vad en reform innebär. Med andra ord behöver medborgarna en viss kunskap för att kunna forma och uttrycka sina preferenser.

Tidigare studier har visat att människor i Sverige generellt kan ge korrekta svar angående åtminstone grundläggande politiska fakta, det vill säga generell politisk kunskap (Hedberg et al. 2018). Samtidigt finns det inte mycket forskning som fokuserar på kunskap om enskilda välfärdsprogram och inte heller forskning som kopplar samman sådan kunskap och medborgarnas respons på politikens utfall. Medborgare behöver också vara medvetna om specifika fakta om specifik policy för att kunna formera och uttrycka meningsfulla preferenser (Barabas and Jerit 2009; Gilens 2001; Kuklinski et al. 2000; Stolle and Gidengil 2010).

Det är därför viktigt att genomföra studier av policy-specifik kunskap för att ta reda på hur policypreferenser påverkas om människor har tillräcklig information om ett visst område. I en studie av Gilens (2001) visar resultaten att generell kunskap inte är tillräcklig när det gäller preferenser för en viss policy; när människor som har hög generell politisk kunskap får ta del av policy-specifika fakta förändras deras preferenser. Något som också bör beaktas är att tolkning av information och policy-specifika fakta påverkas av sådant som tidigare kunskaper eller erfarenheter liksom av ideologisk orientering, vad som ofta benämns ”motivated reasoning”. Även om informationen är objektivt korrekt kan människor tolka den utifrån tidigare preferenser så att de bekräftas, eller enbart ta till sig information som bekräftar de egna åsikterna (Redlawsk 2002; Taber and Lodge 2006). På grund av ’motivated reasoning’ är det viktigt att i analyser av informationseffekter ta hänsyn till faktorer som kan påverka hur människor hanterar information. I det här fallet gör vi ett antagande om att medborgarnas ideologiska placering på vänster-högerskalan kan ha betydelse, på så sätt att de med starka ideologiska preferenser bör reagera på informationen i mindre utsträckning än de med något mindre eller inte alls starka preferenser (Bendz 2015). Vårt argument är att det är viktigt att undersöka betydelsen av specifik kunskap om policy för medborgarnas stöd för välfärdsstaten. Vi menar att sådan kunskap är särskilt viktig i ett land som Sverige, där den stora majoriteten medborgare använder de offentligt finansierade välfärdsprogrammen och där förtroendet för välfärdsstatens program är väsentlig för den offentliga verksamhetens legitimitet. Sammantaget ger projektets båda delstudier en fördjupad analys av vad som ligger bakom bedömningar och förtroende för socialförsäkringarna i Sverige.

Experimenten

Analysen bygger på en experimentell webbenkät baserad på den svenska medborgarpanelen, som drivs av Laboratory of Opinion Research vid Göteborgs universitet. Panelen består av över 60 000 respondenter, mestadels självrekryterade (<https://www.gu.se/en/som-institute/the-swedish-citizen-panel>). Den aktuella studien ingick i 43e panelvågen, i fält mellan 27 september och 18 oktober 2021, med ett delurval av 3467 respondenter. Som i de flesta webbenkäter är politiskt intresserade något överrepresenterade, liksom respondenter i högre åldersgrupper. Eftersom den aktuella studien är inriktad på experimentella inom-person-effekter ansåg vi att denna snedvridning i urvalet är av mindre betydelse.

För att testa informationseffekter lottades respondenterna till fyra experimentella grupper, en kontrollgrupp (n = 854) som inte fick någon informationsbehandling och tre experimentella grupper som fick olika informationsstimuli (n = 841 för kompensationsnivå, 884 för godkännandegrad, 888 för missbruk). Var och en av informationsstimulanserna var ett kort citat från Försäkringskassans

årsrapporter till regeringen. Källorna till informationen presenterades efter alla frågor relaterade till detta projekt ¹².

Försöket inleddes med en allmän informationstext riktad till alla respondenter, där det stod att viss information om sjukförsäkringen skulle följas, följt av några frågor om försäkringen, och att all information hämtas från allmänna handlingar från Försäkringskassan. Den första informationen, riktad till alla respondenter, gav en kort presentation av sjukförsäkringen och hur den fungerar, Den presenterade också skillnaden mellan sjukförsäkringen och "sjuk- och aktivitetsersättningen" som tidigare kallades förtidspension. Denna distinktion ansågs nödvändig för att hålla isär dessa system, trots deras liknande namn. Exakt ordalydelse var:

Du kommer nu att få ta del av information om sjukförsäkringen och därefter besvara ett antal frågor. Informationen är hämtad från officiella dokument från Försäkringskassan. Dokumenten som informationen är hämtad från finns listade i slutet av enkäten.

Sjukförsäkringen är en viktig del av de offentliga trygghetssystemen. Den administreras av Försäkringskassan och har stor betydelse både för enskilda individer och för hela samhället. Sjukförsäkringen syftar till att ge ekonomisk trygghet för individer som inte kan arbeta på grund av sjukdom, och består av två delar – sjukpenning och sjuk- och aktivitetsersättning. Sjukpenning ska ge ekonomisk trygghet vid nedsatt arbetsförmåga på grund av sjukdom, och ger ersättning efter sjuklöneperioden om 14 dagar som betalas av arbetsgivaren. Sjuk-och aktivitetsersättning ger ekonomisk trygghet vid långvarigt nedsatt arbetsförmåga.

De tre experimentgrupperna fick var och en ytterligare information.

Informationsstimulanserna var:

1. Kontrollgrupp: Inget stimuli
2. S1: (Ersättningsnivå) Inkomsttaket för beräkning av sjukpenningen är omkring 33 000 kr/månad före skatt. Detta innebär att ungefär 40 procent av alla löntagare i Sverige inte har hela inkomsten sjukpenningförsäkrad genom Försäkringskassan.
3. S2: (Godkännandegrad) I allmänhet beviljas ungefär 96 procent av ansökningarna om att få sjukpenning av Försäkringskassan. Ungefär 93 procent av ansökningarna om fortsatt sjukskrivning beviljas.
4. S3: (Missbrukskontroll) Försäkringskassan genomför kontrollutredningar för att upptäcka om det finns personer som avsiktligt har lämnat felaktiga uppgifter för att få bidrag. Om fusk

¹² Informationen som du fick ta del av är hämtad från följande dokument:
Försäkringskassan: Svar på regeringsuppdrag. Uppföljning av sjukfrånvarons utveckling 2019. 001573-2019 s.49
Försäkringskassan (2020). *Inkomstbortfallsprincipen försvagas över tid* (Korta analyser 2020:2)
Försäkringskassan (2021): Socialförsäkringen i siffror, s. 61

upptäcks blir man återbetalningsskyldig och i allvarliga fall också polisanmäld. Av de drygt 2700 beslut om sjukpenning som Försäkringskassan valde att granska år 2019 (senaste tillgängliga uppgiften) var det ungefär 25 procent som ledde till någon åtgärd.

Det första stimulit (S1) avser att beröra sjukförsäkringens förmåga att faktiskt ge inkomstkomensation och därmed fungera som ett skyddsnät. De andra stimulit (S2) gäller systemets universalitet och administrationen av försäkringen. Den tredje stimulit (S3) riktar sig mot missbruk och precision i försäkringen.

Efter informationen presenteras några frågor om sjukförsäkringen för alla respondenter. Den första är en fråga om nöjdhet med sjukförsäkringen, allt från mycket nöjd (1) till mycket missnöjd (7). Den andra gäller förtroendet för Försäkringskassans resultat mycket högt förtroende (1) till mycket lågt förtroende (7)). Vi repeterar också frågorna om konkreta attityder till ersättning, precision och kapacitet i sjukförsäkringen från tidigare forskning (se ovan).

För att identifiera närhet frågade vi om respondenten hade fått sjukersättning från Försäkringskassan under de senaste 3 åren, och för att fånga kunskapsfaktorn frågade vi om kunskap om hur tre olika socialförsäkringar (sjukförsäkring, a-kassa och pensionssystem) fungerar. Detta fångar subjektiv kunskap snarare än faktisk kunskap. Utöver dessa projektspecifika frågor ställde vi också om vänster-höger självplacering för att kontrollera för ideologisk lutning, inkomst och politiskt intresse.

Resultat

Vi börjar med att jämföra medelvärdet för de beroende variablerna – nöjdhet med försäkringen, förtroende för myndigheten och överensstämmelse med de fem påståendena – mellan kontrollgruppen och de tre experimentgrupperna. Detta redovisas i tabell 10.

Tabell 10 Experimenteffekter av information. Medelvärden och signifikanta skillnader (dubbelsidigt t-test)

Attityder	Kontroll-grupp	S1 Ersättnings- nivå	S2 Godkännan- degrad	S3 Missbruks- kontroll
Bedömning av sjukförsäkringen (1= missnöjd)	3,93	3,78***	4,1**	3,87
Förtroende för Försäkringskassan (1= mycket lågt förtroende)	3,52	3,42	3,74***	3,55
Många av dem som sjukskriver sig är egentligen inte sjuka (1= instämmer helt)	3,55	3,59	3,63	3,51
Man borde kunna behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven en längre tid (1= instämmer helt)	2,68	2,71	2,67	2,63
Sjukförsäkringen bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier (1= instämmer helt)	4,15	4,13	4,14	4,15
Jag skulle klara några månaders sjukskrivning utan allvarliga ekonomiska konsekvenser (1= instämmer helt)	2,48	2,41	2,44	2,40
Många som skulle behöva sjukskrivning får det inte (1= instämmer helt)	2,35	2,38	2,56***	2,34

Kommentar: Signifikanta parvisa skillnader mellan kontrollgruppen och experimentgrupperna S1-S2 är markerade. ***p <0,01, **p <0,05, *p <0,1. Antal svarande i grupper, 801–820. Nöjdhet med sjukskrivningsförsäkringen och förtroende för Försäkringskassan kodas 1–7 (1=missnöjd/lågt förtroende), påståendena kodas 1–5 (1=instämmer helt).

Först och främst kan vi konstatera att tabell 10 visar några signifikanta effekter av behandlingen med policyspecifik information, men att skillnaderna i medelvärden på de olika beroende variablerna mellan kontrollgruppen och experimentgrupperna är små. Informationen om ersättningsnivåer visar en signifikant skillnad från kontrollgruppen, där experimentgruppen är *mindre* nöjd med försäkringen. Informationen om försäkringens godkännandegrad gav däremot en *högre* tillfredsställelse med försäkringen, medan information om missbruk inte har någon signifikant effekt på tillfredsställelsen med sjukförsäkringen. Informationen om godkännandegraden har också en betydande effekt på förtroendet för Försäkringskassan, eftersom experimentgruppen uppvisar ett *högre* förtroende än kontrollgruppen. Vi ser dock mycket begränsade effekter av informationsbehandlingarna på de olika påståendena. Den enda signifikanta effekten finns av information om godkännandegrader på påståendet att

många i behov av sjukskrivning inte får det, där experimentgruppen är överens i *lägre* grad än kontrollgruppen.

Nästa steg är att gå vidare till regressionsanalys för att testa om effekterna även håller under kontroll för de olika faktorer som diskuterats ovan. För att förenkla analysen begränsar vi denna analys till de beroende variabler som vi identifierat behandlingseffekter för i tabell 10, det vill säga allmän bedömning av sjukförsäkringen (nöjdhet), förtroende för försäkringskassan och påståendet att många i behov av sjukskrivning inte får det. I tabell 11 visas resultaten av två modeller. Den första modellen inkluderar endast behandlingseffekterna, medan den tredje modellen lägger till kontroller för kön, ålder och utbildning samt de potentiella mellanliggande faktorer som diskuterats tidigare, det vill säga subjektiv kunskap om sjukförsäkringen, politiskt intresse, inkomst, vänster-höger position och om respondenten har använt sjukförsäkringen de senaste åren.

Tabell 11 **Regressionsanalys av effekter av information. (OLS-regression , stegvis regression ostandardiserade b-koefficienter)**

		Bedömning av sjukförsäkringen (7=mycket nöjd)	Förtroende för Försäkringskassan (7= mycket högt förtroende)	Många som behöver sjukskrivning får det inte (1=instämmer helt)
Modell 1	S1: Ersättningsnivå	-,16**	-,01	,07
	S2: Godkännandegrad	,13*	,23**	,27***
	S3: Kontroll av missbruk	-,06	,05	,03
	R2	0,004	,004	,008
Modell 2	S1: Ersättningsnivå	-,17**	-,097	,069
	S2: Godkännandegrad	,14*	,23**	,26***
	S3: Kontroll av missbruk	-,07	,04	,02
	Subjektiv kunskap	,05	-,02	,05**
	Politiskt intresse	-,18***	-,10**	-,04
	Vänster-höger	-,01	-,09***	,14***
	Använt försäkringen	,37***	,33***	,31***
	R2	0,020	,017	,063
n		2998	3012	3007

Kommentarer: Signifikansnivåerna är markerade med * <0,10 **<0,05 ***<0,01. Bedömning av sjukförsäkringen och förtroende för Försäkringskassan kodas 1–7, utlåtandena kodas 1–5. Subjektiv kunskap om sjukförsäkringen kodas 1= mycket hög kunskap till 4= mycket låg kunskap, Politiskt intresse 1= mycket intresserad till 4 inte alls intresserad, Vänster-höger position kodas från 0= långt till vänster till 10= långt till höger och användning av sjukförsäkringen kodas 1=ja och 2=nej.

I modell 1 finner vi signifikanta effekter av information om ersättningsnivåer på bedömning av sjukförsäkringen, där de som fått information om ersättningsnivå är mindre nöjda med försäkringen. Informationen om godkännandegraden visar signifikanta effekter på alla tre attityder. Att de flesta ansökningar om sjukersättning beviljas har alltså en positiv effekt på nöjdheten med sjukförsäkringarna samt på förtroendet för Försäkringskassan, där gruppen som fått informationen visare ett högre förtroende för myndigheten. Informationen om godkännandegraden ger också en signifikant effekt på påståendet att många i behov av sjukskrivning inte får det, där experimentgruppen i högre grad än kontrollgruppen instämmer i uttalandet och därmed uttrycker en lägre tillit till systemets förmåga. Vi finner dock inga signifikanta effekter när det gäller informationen om kontroll av fusk. I den fullständiga modellen (modell 2), där kontrollvariablerna ingår, förblir resultaten från modell 1 oförändrade.

Analysen hittills verifierar betydande informationseffekter, främst av information om hur stor andel av ansökningar om sjukskrivning som godkänns. Nästa steg är att gå vidare till betydelse av information i olika undergrupper. Vi testade detta som interaktionseffekter. Resultaten visade mycket få signifikanta effekter av experimenten i olika grupper. De enda signifikanta effekterna är att information om kompensationsnivåer har en

signifikant effekt bland de som har hög politisk kunskap (där de är mindre nöjda) och att information om godkännandegrad har en signifikant interaktionseffekt inom gruppen något till vänster när det gäller påståendet att många som behöver sjukförsäkring inte får det (de instämmer i högre grad). Det här betyder att vi tillbakavisar hypoteserna om villkorade effekter i olika grupper.

Diskussion

Trots förväntningarna i relation till tidigare forskning, skilde sig inte effekterna av informationen åt mellan olika ideologiska grupper (med ett undantag). Det verkar alltså inte som att de något till höger eller vänster är med mottagliga för information än de som har en mer extrem ideologisk position. Resultaten i vår studie skiljer sig från resultaten som Bendz och Oskarson (2020) fann i en studie om effekter om information om marknadsiering på attityder, där informationseffekterna var mer uttalade bland respondenter som stod något till vänster eller något till höger. En möjlig anledning är att attityder till socialförsäkringarna inte är lika ideologiskt laddade som attityder till privatisering av välfärden. Resultaten avviker också från antagandet att de med starkare ideologisk positionering skulle vara mindre benägna än andra att justera sina attityder till ny information (Druckman och Leeper 2012).

Förutom att ta reda på om policyspecifik information hade vissa effekter i allmänhet och i samspel med ideologisk orientering, formulerade vi också förväntningar om effekter i vissa grupper, med utgångspunkt i teori och tidigare studier. Här hittade vi vissa, om än begränsade, effekter. En väg framåt skulle vara att testa ytterligare samband, till exempel baserat på förväntningar om vilka grupper som är mer och mindre benägna att ändra sina attityder när de ställs inför ny information.

Som diskuterades i inledningen är allmänhetens respons på faktisk policy en nödvändig del av en välfungerande demokratisk process. En förutsättning för denna process är en någorlunda välinformerad allmänhet och att allmänheten är mottaglig för saklig information. Våra resultat att policyspecifik information åtminstone ibland förändrar bedömningar och attityder indikerar att allmänhetens bedömningar och attityder rörande ett viktigt välfärdsområde kanske inte baseras på korrekt information och i sådana fall kan signalen till beslutsfattaren förvrängas. Samtidigt är skillnaderna mellan kontrollgrupp och försöksgrupper små, vilket gör att preferenserna kring sjukförsäkringen inte skulle vara så olika om människor hade mer kunskap.

Slutsatser

Socialförsäkringarna har varit föremål för en rad reformer under senare år och dessutom ofta också för en intensiv medierapportering, vilket sannolikt påverkar bedömningarna och förtroendet. Samtidigt kan det intensiva reformarbete som skett också innebära mycket missförstånd och okunskap kring hur de fungerar, varför det är centralt att också beakta vilken betydelse faktisk kunskap om socialförsäkringarna har för bedömningarna och förtroendet. Om människors bedömningar bygger på felaktiga uppfattningar om hur socialförsäkringarna faktiskt fungerar blir de krav och förväntningar som förmedlas till beslutsfattarna snedvridna, vilket riskerar underminera det politiska förtroendet för den demokratiska beslutsprocessen.

Forskningsprojektet *Förtroende som feedback – hur policyförändringar och kunskap påverkar förtroendet för socialförsäkringarna* syftade till att utifrån framför allt den nationella SOM-undersökningen 2020 undersöka vad som ligger bakom bedömningar av socialförsäkringarna. Med utgångspunkt i tidigare forskning undersökte projektet hur bedömningar av sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och pension utvecklats över tid, hur bedömningarna hänger samman med specificerade uppfattningar om förväntan, finansiering, kapacitet och precision i de olika försäkringarna samt hur faktorer som subjektiv kunskap och ideologisk orientering spelar in i bedömningarna. I en andra delstudie genomfördes en fördjupad experimentstudie om effekter av faktainformation på bedömningar av sjukförsäkringen och förtroende för Försäkringskassan.

Vår analys av attityder och bedömningar rörande tre av våra största offentliga socialförsäkringssystem – sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionen – visar på ett förhållandevis utbrett missnöje. Även om andelen missnöjda minskat något det senaste året, sannolikt till viss del som följd av reformer de senaste åren liksom åtgärder för att möta corona-pandemin, förefaller inte socialförsäkringarna uppfattas vara det tillförlitliga skyddsnät som de är tänkta att vara. Åtminstone inte för alla. Ekonomiskt svagare grupper är mindre nöjda än de med en mer stabil ekonomisk och social position, vilket innebär att de som behöver skyddsnäten mest förefaller lita på dem i minst utsträckning. Den faktor som slår igenom allra mest som förklaring till detta missnöje är uppfattningen att socialförsäkringarna inte klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för dem som är berörda. Trots ett utbrett stöd för den typ av i huvudsak skattefinansierade socialförsäkringar som vi har idag, förefaller inte de kanske högt ställda förväntningarna om att man borde ha rätt att behålla sin invanda levnadsstandard vid sjukdom, arbetslöshet eller pension infrias fullt ut. Vi ser redan idag en rad olika avtals- och kompletteringsförsäkringar som kan säkerställa levnadsstandarden vid sjukdom, arbetslöshet eller hög ålder för dem som redan har en trygg ekonomi och arbetsmarknadssituation. Men för dem som inte har sådana tillägg, förefaller hålen i skyddsnäten uppfattas som allt större.

I den andra delstudien finner vi att bedömning av sjukförsäkringen liksom förtroende för Försäkringskassan till en viss del kan påverkas av faktainformation. Bland dem som fick policyspecifik information om godkännandegrad – att en stor majoritet får sina ansökningar om sjukskrivning godkända – uppvisas en högre nöjdhet med försäkringen, högre förtroende för myndigheten och de håller inte heller mer med om påståendet att många i behov av sjukskrivning inte får det, jämfört med kontrollgruppen.

Socialförsäkringarna utgör en central del i det svenska välfärdssystemet, och ska fungera som ett skyddsnät i situationer då vi av olika anledningar inte kan förlita oss på vår vanliga inkomst. Att de bedöms som tillräckliga och tillförlitliga är därmed centralt för systemens legitimitet. Våra analyser visar att socialförsäkringarna har ett stort stöd, men att bedömningarna ofta är mindre positiva. Vi har funnit att detta framför allt hänger samman med tillförlitligheten – att man ska kunna förvänta sig att få det stöd man upplever sig ha rätt till i den situation man behöver det. Samtidigt har socialförsäkringarna under senare år dels reformerats och kanske blivit svårare att överblicka, dels diskuterats flitigt i den politiska debatten, vilket kan leda till att bedömningarna följer den partipolitiska debatten snarare än baseras på faktiska förhållanden. Våra resultat pekar på att detta är av betydelse för bedömningarna. Respondenternas ideologiska position spelar roll för bedömningarna, men det finns faktiskt också möjlighet att påverka bedömningarna genom faktabaserad information. Vår slutsats är därför att tydlig information är av stor betydelse för om medborgarnas bedömningar och åsikter om socialförsäkringarna ska baseras på sakförhållanden snarare än följa påståenden som framförs i en ofta polariserad och förenklad politisk debatt.

Referenser

Akademikernas A-kassa (2020). Arbetslöshetsrapporten 2020.
<https://arbetsloshetsrapporten.se/>

Barabas, Jason and Jennifer Jerit. 2009. "Estimating the Causal Effects of Media Coverage on Policy-Specific Knowledge." *American Journal of Political Science* 53(1):73-89.

Bendz, Anna & Maria Oskarson (2020). The welfare reality check: how policy-specific information influences public responsiveness. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*.

Bendz, Anna & Maria Oskarson (2023): "Convince with facts - Information effects on attitudes to the Sick leave insurance in Sweden". *Scandinavian Political Studies*, (accepted september 2023).

Bendz, Anna (2015). Paying Attention to Politics: Public Responsiveness and Welfare Policy Change. *Policy Studies Journal* 43(3):309-332.

Bingham Powell, G. 2004. "The Chain of Responsiveness." *Journal of Democracy* 15(4):91-105.

Bonoli, Giuliano (2000). Public attitudes to social protection and political economy traditions. *European Societies* 2:431-452.

Bullock, John G. 2011. "Elite Influence on Public Opinion in an Informed Electorate." *American Political Science Review* 105(3):496-515.

Campbell, Andrea Louise. 2012. "Policy Makes Mass Politics." *Annual Review of Political Science* 15:333-351.

Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Försäkringskassan (2020) Försäkrad inkomst i socialförsäkringen. Korta analyser 2020:2.

Gabel, Matthew J. and H D Palmer. 1995. "Understanding variation in public support for European integration." *European Journal of Electoral Research* 27(1):3-19.

Gilens, Martin 2001. "Political Ignorance and Collective Policy Preferences." *The American Political Science Review* 95(2):379-396.

Goossen, Mikael, Johansson Sevä, Ingemar & Ragnar Lundström (2020). Suspicion of Welfare Overuse in Sweden: The Role of Left-Right Ideology, Anti-Immigrant Attitudes and Gender. *Scandinavian Political Studies*: 1-25.

Guardino, Matt and Suzanne Mettler. 2020. "Revealing the "Hidden welfare state": How policy information influences public attitudes about tax expenditures." *Journal of Behavioral Public Administration* 3(1):1-15.

Hedberg, Per, Sören Holmber and Henrik Oscarsson. 2018. "Svenska väljares politiska kunskaper 1985–2014." In *Valforskningsprogrammets rapportserie*. Göteborgs universitet.

Jæger, Mads Meier (2006). *Welfare Regimes and Attitudes Towards Redistribution: The Regime Hypothesis Revisited*. *European Sociological Review* 22:157–170.

Johnson, Björn (2010). *Kampen om sjukfrånvaron*. Lund: Arkiv.

Kuklinski, James H, Paul J Quirk, Jennifer Jerit, David Schwieder and Rich Robert F. 2000. "Misinformation and the currency of Democratic Citizenship." *The Journal of Politics* 62(3):790-816.

Kumlin, Staffan (2007). *The Welfare State: Values, Policy Preferences, and Performance Evaluations*. I Russel J. Dalton and Hans–Peter D. Klingemann (red) *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Kumlin, Staffan (2014). "Informed performance evaluation of the welfare state? Experimental and real-world findings." In *How Welfare States Shape the Democratic Public. Policy Feedback, Participation, Voting and Attitudes*, eds. Staffan Kumlin and Isabelle Stadelmann-Steffen. Cheltenham: Edward Elgar.

Kumlin, Staffan and Isabelle Stadelmann-Steffen (2014). "Citizens, policy feedback and European welfare states." In *How welfare states shape the democratic public: Policy feedback, participation, voting, and attitudes*, eds. Staffan Kumlin and Isabelle Stadelmann-Steffen. Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Leeper, Thomas J. and Rune Slothuus (2014). "Political Parties, Motivated Reasoning, and Public Opinion Formation." *Advances in Political Psychology* 35(1):129-156.

Mettler, Suzanne and Joe Soss. 2004. "The Consequences for Public Policy for Democratic Citizenship: Bridging Policy Studies and Mass Politics." *Perspective on Politics* 2:55-73.

Minpension (2015) *Hur stor blir pensionen. En rapport om kompensationsgrader hos användare av Minpension.se år 2015*

Norén, Bretzer Ylva & Helena Rohdén (2015). *Människors tillit till våra ekonomiska trygghetssystem*. Socialförsäkringsrapport 2015:12.

Nygård, Mikael (2020). *Välfärdsstat i förändring. Socialpolitiska reformer i Västeuropa på 2000-talet*. Lund: Studentlitteratur.

Oscarsson, Henrik & Lauri Rapeli (2018). Citizens and political sophistication. I Oxford Encyclopedia of Politics. Oxford: Oxford University Press.

Oskarson, Maria (2013). Kampen om socialförsäkringarna. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) Vägskäl. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Oskarson, Maria (2015). Klämda mellan policy och politik – inställning till socialförsäkringarna 2004–2014. I Bengt Johansson Annika Bergström, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) Fragment. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Oskarson, Maria and Anna Bendz. 2021. "Litar svenska folket på socialförsäkringarna?" In Ingen anledning till oro (?), eds. Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell and Patrik Öhberg. Göteborg: SOM-institutet.

Page, Benjamin I. and Robert Y. Shapiro (1992). The Rational Public. Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences. Chicago: Chicago University Press.

Palmer, Edward, Xie, Nicole & David Dager (2015). Människors tillit till våra ekonomiska trygghetssystem. Socialförsäkringsrapport 2015:12.

Pierson, Paul (1993). "When effects becomes cause: policy feedback and political change." World Politics 45(4):595-618.

Redlawsk, David P. 2002. "Hot Cognition or Cool Consideration? Testing the Effects of Motivated Reasoning on Political Decision Making." The Journal of Politics, 64(4):1021–1044.

Rothstein, Bo (1994). Vad bör staten göra? Om välfärdspolitikens moraliska och politiska logik. Stockholm: SNS förlag.

Rönnerstrand, Björn and Maria Oskarson. 2018. "Standing in Line When Queues Are on the Decline: Services Satisfaction Following the Swedish Health Care Waiting Time Guarantee." Policy Studies Journal.

Sandstig, Gabriella. 2015. "Journalistikens roll i det politiska ansvarsutkrävandet avseende Försäkringskassan under 2000-talet " In Socialförsäkringsrapport 2015:8, ed. Försäkringskassan.

Soroka, Stuart, N. and Christopher Wlezien (2010). Degrees of Democracy. Politics, Public Opinion, and Policy. New York: Cambridge University Press.

Soss, Joe Schram, Sanford F (2007). "A Public Transformed? Welfare Reform as Policy Feedback." American Political Science Review 101(1):111-127.

- Stimson, James A., Michael Mackuen and Robert S. Erikson. 1995. "Dynamic Representation." *American Political Science Review* 89(3):543-565.
- Stolle, Dietlind and Elisabeth Gidengil (2010). "What Do Women Really Know? A Gendered Analysis of Varieties of Political Knowledge." *Perspectives on Politics* 8:93-109.
- Svallfors, Stefan (1996). *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Umeå: Boréa.
- Svallfors, Stefan (2010). *Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarnas syn på socialförsäkringarna*. I Rapport för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen.
- Svallfors, Stefan (2011). *A Bedrock of Support? Trends in Welfare State Attitudes in Sweden 1981–2010*. *Social Policy & Administration* 45(7):806–825.
- Svallfors, Stefan (ed, 2012). *Contested Welfare States. Welfare Attitudes in Europe and Beyond*. Stanford: Stanford University Press.
- Taber, Charles S. and Milton Lodge. 2006. "Motivated Skepticism in the Evaluation of Political Beliefs." *American Journal of Political Science*, 50(3):755-769.
- van Oorschot, Wim, Roosma, Femke, Meuleman, Bart & Tim Reeskens (red, 2017). *The Social Legitimacy of Targeted Welfare: Attitudes to Welfare Deservingness*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Zaller, John (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinions*. Cambridge: Cambridge University Press.